

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

EVA ALHOLA

Lapsen kuulluksi tuleminen systeemisessä lastensuojelussa

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA
2021

Tekijä Alhola, Eva	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Lokakuu 2021
	Sivumäärä 53	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Lapsen kuulluksi tuleminen systeemisessä lastensuojelussa		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan tutkinto-ohjelma, sosionomi (AMK)		
Tiivistelmä <p>Tämä opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena, eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka lapsi tulee kuulluksi sellaisessa lastensuojelun avohuollossa, jossa on käytössä systeeminen työote. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin kehitystarpeita sekä -ideoita lapsen kuulluksi tulemisen kehittämiseen systeemisessä lastensuojelussa. Tutkimus nähtiin tarpeellisena, sillä systeeminen työote on Suomessa vielä tuore työskentelymalli, josta ei ole vielä saatavilla selkeitä toimintamalleja. Koska lapsen ajatukset nähdään systeemisessä työotteessa tärkeinä, on oleellista selvittää, minkälaiset käytännön mahdollisuudet systeeminen työmalli antaa niiden kuulemiselle tällä hetkellä.</p> <p>Tutkimuskysymyksiä oli neljä: Mitä tarkoittaa lapsen äänen kuuluminen systeemisessä lastensuojelussa, mitä lapsen äänen kuulumisella halutaan tosiasiasa saavuttaa, voidaanko lapsen ääni saada paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa, sekä kuinka lapsen ääni saadaan paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin erään kunnan lastensuojelun avohuollon kanssa yhteistyössä. Tutkimukseen osallistui yhteensä viisi työntekijää, jotka koostuivat kolmesta sosiaalityöntekijästä ja kahdesta perheohjaajasta. Tutkimusaineiston keruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Kaikki työntekijät haastateltiin erikseen. Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia.</p> <p>Tutkimuksessa saatiin selville, että lapsen kuulluksi tulemisesta on olemassa huoli. Etenkin sellaiset lastensuojelun lapset, joilla ei ole säännöllistä kontaktia viranomaistahoon, ovat vaarassa hukkua järjestelmän taakse. Systeeminen työote nähtiin osittain ongelmallisena, mutta kehityskelpoisena. Haastatteluisissa korostui motivaatio, halu ja sitä kautta myös edellytykset lähteä kehittämään systeemistä lastensuojelua.</p>		
Asiasanat lapsen ääni, lapsen etu, systeeminen työote, lastensuojelu		

Author Alhola, Eva	Type of Publication Bachelor's thesis	Date October 2021
	Number of pages 53	Language of publication: Finnish
Title of publication Children being heard in systemic child protective services		
Degree program Bachelor's Degree program in Social Services		
Abstract This thesis was done as a qualitative study. Its purpose was to find out how a child can feel heard in an environment where a systemic approach is used in child protection. In addition, the study sought to uncover suggestions for the betterment of making a child be heard in systemic child protective services. The study was seen as necessary, because the systemic approach is still considered a new model in Finland. Because the systemic approach sees the child's feelings and thoughts as a priority, it is essential to find out the possibilities it can provide going forward. There were four questions in the study: 1. What does it mean to have a child's voice be heard in systemic child protective services? 2. What do we really want to achieve by having the child's voice heard? 3. Can we have the child's voice heard better in systemic child protective services? 4. How can we get the child's voice heard better in systemic child protective services? The thesis was done in collaboration with a local branch of child protective services. A total of five people took part in the study: three social workers, and two family counselors. As a method of gathering information, a quasi-structured theme interview was used. All the employees were interviewed separately. To analyze the material, a method of content analyzing was used. The study found that there is cause to be concerned about how children are being heard. Especially children who have no regular contacts to public authorities are in danger of being lost in the system. The systemic approach was seen as partly problematic, but suitable for development. The interviews showed a great amount of motivation and desire, and therefore a capability, to change and develop the systemic child protection.		
<u>Key words</u> Child's voice, child's interest, systemic approach, child protection		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LAPSEN ÄÄNI KUULUVIIN	7
2.1 Lapsen ääni on tärkeä.....	7
2.2 Puhevalta ja mielipiteen selvittäminen.....	8
2.3 Ikä- ja kehitystasoinen kuuleminen.....	10
2.4 Lapsen kohtaaminen.....	12
3 LAPSEN OIKEUDET YHTEISKUNNASSA	14
3.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja lapsen oikeuksien komitea.....	14
3.1.1 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti Suomelle nro 12 (2009)..	16
3.1.2 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti Suomelle nro 14 (2013)..	16
3.2 Lapsen oikeuksia määrittelevät lait.....	17
4 SYSTEEMINEN LASTENSUOJELU	19
4.1 Mitä on systeeminen lastensuojelu?.....	19
4.1.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä	20
4.2 Systeeminen työote lastensuojelussa.....	21
4.3 Systeeminen tiimikokous	22
4.4 Lastensuojelun resurssit lapsen kuulemiseen.....	23
5 LAPSEN ETU JA OSALLISUUS	25
5.1 Lapsen etu	25
5.2 Osallisuus ja osallistuminen.....	26
5.3 Lapsen osallisuuden vahvistamisen merkitys	27
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	28
6.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset.....	28
6.2 Tutkimuksen toteutus	29
6.3 Tutkimuksen eettisyys.....	30
6.4 Tutkimuksen analyysi	31
7 TULOKSET	32
7.1 Asiakasmäärät	32
7.2 Lapsen kuuleminen lain näkökulmasta	33
7.3 Lapsen osallisuus ja etu systeemissä lastensuojelussa.....	37
7.4 Lapsen äänen kuuleminen systeemissä lastensuojelussa.....	38
7.4.1 Lapsen kuulemisen haasteisiin vaikuttavat tekijät.....	41
7.5 Systeemisen tiimin merkitys lapsen äänen esiin tuomisessa.....	42
7.6 Tulokset tutkimuskysymysten näkökulmasta	45
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	46

9 POHDINTA	48
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Oikeus tulla kuulluksi koskee meitä jokaista. Oikeus tulla kuulluksi meitä koskevissa asioissa, sekä tehdä valintoja omasta elämästämme. Oman mielipiteen ja näkemyksen muodostamista sekä ilmaisemista tulee kuitenkin harjoitella, ja lasta tulee aktiivisesti tukea siihen. On myös aikuisen vastuulla varmistaa, että lapsi saa turvallisesti ilmaista näkemyksiään. (Pollari & Toivonen, 2016, 17–18.)

Systeeminen työote on tuore toimintamalli, jossa lastensuojelu organisoidaan moniammatilliseksi tiimityöksi. Työotteessa korostuu systeeminen ja perheterapeuttinen ajattelu, jolloin ongelmaa lähestytään perheenjäsenten välisestä dynamiikasta käsin. Dialoginen vuorovaikutus on työskentelyssä oleellista, ja ratkaisukeskeisyyden näkökulmasta lapsen ajatukset ja kokemukset nähdään erityisen tärkeinä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020.) Tässä tutkimuksessa otetaan selvää, miten systeeminen työote on tähän mennessä vaikuttanut lapsen kuulluksi tulemiseen lastensuojelun avoimuuden työntekijöiden näkökulmasta, ja millaisia kehitystarpeita siinä koetaan olevan.

Lastensuojelun työtaakka on vielä tänäkin päivänä suuri. Sosiaalityöntekijän asiakasmäärä voi olla jopa kaksinkertainen suositellusta 25 lapsesta per sosiaalityöntekijä. Vuonna 2019 Suomessa tehtiin lastensuojeluilmoituksia 85 746, joka on 7 prosenttia enemmän, kuin vuonna 2018. Kiireellisiä sijoituksia vuonna 2019 tehtiin 4522, joka kasvoi edellisestä vuodesta 4 prosenttia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020.) Suuret asiakasmäärät ja kriisitapausten käsittelyt vaikuttavat myös tässä opinnäytetyössä toteutettujen haastatteluiden perusteella vievän aikaa lapsen tapaamiselta ja sitä kautta aidolta kuuntelemiselta.

Opinnäytetyön merkittävä tavoite oli kannustaa tutkittavat pohtimaan omaa rooliaan lapsen kuulemisen kehittämisen näkökulmasta, mutta toisaalta tutkimuksesta laadittu raportti antaa edellytykset myös yleiseen keskusteluun aiheesta.

2 LAPSEN ÄÄNI KUULUVIIN

2.1 Lapsen ääni on tärkeä

Yksi tärkeimmistä lapsen oikeuksista on, että hän tulee kuulluksi, saa tietoa omista asioistaan, sekä saa kertoa itse omista ajatuksistaan ja mielipiteistään. Lapsen antamaa tietoa tulee käyttää päätöksissä, joita lapsen etua koskien tehdään. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 7.)

Samalla, kun esimerkiksi ihmisen ihonväriä tai sukupuolta ei voi yleistää yhteen muotiin, ei myöskään lapsia voi yleistää tietyn ikäisiin lapsiryhmiin. Jokainen lapsi on erityinen ja ainutlaatuinen. Siksi lasten näkökulmia ei voi kiteyttää yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi. (Stenvall, 2020, 113.)

Lapsi voi tuoda näkemystään esiin hyvin monin eri tavoin, joita työntekijän olisi hyvä aktiivisesti lukea ja kuunnella. Vaikka lapsi tulkitsisikin asian eri tavalla kuin aikuinen, on lapsen tulkinta yhtä arvokas. Tulee kuitenkin muistaa, että aikuisella on aina vastuu lopputuloksesta, jolloin lapsen ajatusta ei aina voida ottaa huomioon. Lapselle tulee silloin aina perustella, minkä vuoksi ajatusta ei olla otettu mukaan päätöksenteokprosessiin tai muuhun toimintaan. (Korppi & Latvala, 2010, 25.)

Lasta haastatteleamalla pystytään todennukaisemmin määrittelemään, mikä on juuri tälle lapselle hyvä ja riittävä kasvuympäristö, kuin että aikuinen määritteli jokaiselle lapselle tietyt kriteerit yleisluontoisesti esimerkiksi teoritiedon avulla. (Stenvall, 2020, 117.)

Lastensuojelun Keskusliitto on toteuttanut vuonna 2017 kyselyn 10–17-vuotiaille lapsille heidän oikeuksistaan (Lastensuojelun Keskusliitto, 2017, 2). Kyselyssä kävi ilmi muun muassa se, että vain 56 % lapsista oli kuullut lapsen oikeuksien sopimuksesta aiemmin. Lisäksi 46 % lapsista ei ollut tietoisia, että lapsen mielipidettä tulee kysyä, kun tehdään päätöksiä koskien heidän asioitaan. 27 % lapsista arvelivat, että lapsen etua ei kuulu ottaa huomioon päätöksenteossa. Huolestuttavaa on myös se, että 57 % vastanneiden lasten mielestä heidän mielipidettään kysytään liian harvoin. 65 %

lapsista kuitenkin ajattelevat, että jos mielipiteitä otettaisiin paremmin huomioon, tekisivät aikuiset parempia päätöksiä. 53 % vastanneista olivat sitä mieltä, että myös alle kouluikäisten lasten pitää saada tulla kuulluksi. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2017, 8-10.)

On olennaista muistaa, että pelkästään lapsen äänen kuuleminen ei riitä. Lapselle pitää luoda tunne siitä, että hänellä on merkitystä ja että kuuleminen johtaa johonkin. Lapselle pitää saada luotua tunne siitä, että hänellä on ikä- ja kehitystasoinen valta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, ja sitä kautta tuntee olevansa hyväksytty sekä arvostettu. (Korppi & Latvala, 2010, 27.)

Dokumentoinnin merkitys lapsen kuulemisessa on valtavan tärkeää, sillä kirjattavat tekstit jäävät elämään, ja niitä käytetään hallinnollisten ja oikeudellisten päätösten perusteena. Huolellinen dokumentointi on sekä lapsen, perheen että myös työntekijän oikeusturvan kannalta tärkeää. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 65.) Systeemisessä ajattelussa pidetään myös sellaista osallistavaa kirjaamista tärkeänä, jossa asiakas saa osallistua dokumentin laatimiseen. Ihminen motivoituu helpommin, kun hän saa kokemuksen siitä, että hän saa itse olla osallisena pohtimassa esimerkiksi tavoitteita itseensä kohdistuvaan työskentelyyn. (Fagerström, 2016, 31.)

Lastensuojelun Keskusliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, Osallisuuden aika, Pesäpuu ja Barnahus-hanke (THL) järjestivät webinaarin siitä, kuinka saada väkivaltaa kokeneiden lasten ääni paremmin kuuluviin. Tilaisuudessa Lastensuojelun Keskusliiton erityisasiantuntija Annukka Paasivirta puhui siitä, että vaikka lapsen kuuleminen onkin monesta syystä vaikeaa, on se kuitenkin mahdollista ja siihen pitää pystyä. Pesäpuun kehittämispäällikkö Susanna Kalliola muistutti, että vaikeiden asioiden käsittely voidaan myös toteuttaa lapsen kanssa pienemmissä osissa. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2021.)

2.2 Puhevalta ja mielipiteen selvittäminen

Osallisuuden eri muodoista *puhevalta* on kaikista vahvin. Lastensuojelussa puhevalalla tarkoitetaan virallista kuulemista päätöksentekoprosessissa, sekä lapsen oikeutta

hakea muutosta päätökseen. (Pajulammi 2015, 144.) Puhevallan käyttöoikeus kuuluu 12 vuotta täyttäneelle lapselle. Viralliselle kuulemiselle tulee varata oma tilaisuutensa (Lastensuojelulaki, 417/2007, 4 luku, 21 §). Jos virallista kuulemistä ennen päätöksentekoa ei ole tehty, on silloin kyseessä menettelyvirhe, jonka seurauksena päätös voidaan jopa kumota (Pajulammi 2015, 144).

Lapsen oikeuksien komitea painottaa, että usein lapsen kuulemiseen liittyvä aihe on lapselle vaikea ja traumaattinen. Silloin tulee kiinnittää huomiota siihen, että kuuleminen ei tapahdu useammin, kuin on tarpeen, sillä se voi olla lapselle raskas prosessi, ja siten vaikuttaa traumaattisesti häneen. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 9.)

Lapsella on myös oikeus päättää, miten häntä kuullaan. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa sanotaan, että häntä tulee kuulla joko suoraan, tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä. Lapsen oikeuksien komitea on antanut tähän kannanoton, että mahdollisuuksien mukaan lapsella tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi aina suoraan kaikissa menettelyissä. Tämä muun muassa siksi, että on olemassa riski siihen, että lapsen ja hänen edustajansa välille syntyy ristiriita, joka voi vääristää edustajan ilmaisua lapsen näkemyksestä. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 11.)

Lapsen kuulluksi tulemisen kokonaisvaltainen toteutuminen edellyttää työntekijältä viiden vaiheen noudattamista. Näitä ovat 1. valmistautuminen, 2. kuuleminen, 3. lapsen valmiuksien arviointi, 4. tiedottaminen lapselle, missä määrin lapsen näkemykset otetaan huomioon, sekä 5. valitukset, oikaisu- ja oikeussuojakeinot. *Valmistautumisessa* lapselle annetaan tarvittavat tiedot hänen oikeuksistaan ilmaista itseään kaikissa häntä koskevissa asioissa sekä siitä, mitä mielipiteen ilmaisusta seuraa. Lapsen näkemystä on kuultava jo tässä vaiheessa antamalla mahdollisuus toivoa, keitä kaikkia kuulemiseen osallistuu, sekä missä, milloin ja miten kuuleminen tullaan järjestämään. *Kuulemisen* ilmapiirin on oltava lapsella rohkaiseva ja sellainen, jossa lapselle syntyy tunne siitä, että aikuinen haluaa kuunnella häntä ja ottaa lapsen ajatukset huomioon. Kuulemisessa tulisi välttää kuulustelu - tyyppistä ilmapiiriä, ja suosia keskustelemaa ilmapiiriä. *Lapsen valmiuksien arvioinnissa* tärkeintä on se, että lapsen näkemykset otetaan huomioon, jos lapsi kykenee sen järkevästi ja itsenäisesti ilmaisemaan. *Tiedottaminen lapselle hänen näkemystensä huomioon ottamisesta* tarkoittaa palautteenantoa kuulemisesta. Lapselle kerrotaan, miten prosessin lopputulos

määräytyy ja miten lapsen oma näkemys tulee siinä näkymään. *Valitukset, -oikaisu- ja oikeussuojakeinot* vaiheena tarkoittaa sitä, että lapsella on oikeus valittaa oikeusasiainmiehelle, jos hän kokee, että hänen oikeuttaan tulla kuulluksi on jätetty huomioimatta. Lapselle tulee kertoa, miten valitus käytännössä tapahtuu. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 12.)

Mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan sitä, että lastensuojelua toteuttaessa lapselta on hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti selvitettävä hänen toiveensa ja ajatuksensa (Lastensuojelulaki, 417/2007, 4 luku, 20 §). Lapsen mielipiteen selvittäminen ei tarkoita, että kaikista lasta koskevista asioista kerrotaan jatkuvasti, vaan sitä, että viranomaisella on ajankohtainen ja tarpeellinen tieto siitä, mitä lapsi haluaa ja ajattelee (Pajulampi, 2015, 408). Toisaalta lastensuojelun työntekijän velvollisuuteen kuuluu antaa lapselle tarpeeksi tietoa, jotta hänellä olisi mahdollisuus muodostaa oma mielipiteensä. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 19.)

Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä silloin, jos se katsotaan lapsen terveyttä tai kehitystä vaarantavaksi asiaksi (Lastensuojelulaki, 417/2007, 4 luku, 20 §). Kehitystasolla tarkoitetaan sitä, miten lapsi kykenee ymmärtämään ja arvioimaan asioiden seurauksia, ja miten lapsi pystyy ilmaisemaan omia mielipiteitään järkevästi. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 189.)

Se, millainen tarve lapsella on tulla kuulluksi ammattilaisen puolelta, voi osittain riippua siitä, miten hän tulee kuulluksi läheistensä kanssa. Jos lapsen läheisverkosto on esimerkiksi hyvin pieni, niin silloin ammattilaisen kuuleva korva voi olla lapselle erityisen merkityksellinen. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että kenenkään lastensuojelun asiakaslapsen kuulemista ei tule missään tilanteessa unohtaa. (Hotari ym., 2013, 160.)

2.3 Ikä- ja kehitystasoinen kuuleminen

Lapsen kanssa työskentelevän työntekijän on tärkeää ymmärtää sellaisista lapsen kehityksellisistä tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa lapsen sosiaalisiin taitoihin negatiivisesti. Näin työntekijän on helpompi hahmottaa lapsen yksilöllisyyttä myös vuorovaikutuksessa. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 15.)

Hyvärinen ja Pösö (2018, 21) käyttää lapsen lukemattomista tavoista ilmaista itseään sanontaa ”lapsilla on sata kieltä”. Tämä tarkoittaa sitä, että puheentuottaminen on vain yksi lapsen tavoista tuoda ääntään esiin. Esimerkiksi leikkiminen, piirtäminen tai soittaminen voivat olla lapsen kielenä erittäin vahvoja. Joillekin taas kirjoittaminen voi olla luontevampi tapa ilmaista ajatuksiaan. On tärkeää tarttua esimerkiksi lapsen leikin perusteella saatuihin tulkintoihin, mutta toisaalta myös antaa lapsen itse määrittellä leikin merkitystä ja sitä, perustuuko se todelliseen kokemukseen vai mielikuvitukseen. On siis tärkeää ymmärtää, että lapsella on monia kieliä ilmaisemaan itseään, mutta työntekijä ei silti voi tehdä absoluuttista tulkintaa kuulemalla sellaista kieltä, jolla ei itse kommunikoi. Toisaalta ”sata kieltä”- ilmaisu auttaa myös muistutamaan, että lasten välillä on konkreettisia eroja: toiset kommunikoivat viittomakielen avulla, tai muulla kuin työntekijän äidinkielellä.

Pajulammi (2015, 59) kirjoittaa, että vaikka taapero ei vielä osaisi puhua, ei se kuitenkaan tarkoita, että hän ei pystyisi tekemään tarkkojakin havaintoja ympäriltään. Esimerkiksi jo kolmevuotiaan kyky muistaa asioita on kehittynyt huomattavasti, ja kaksivuotias voi jopa kertoa kuukausia sitten tapahtuneesta havainnosta. Myös Muukkonen (2013, 165) puhuu lasten ikäjakaumista ja niistä kehkeytyvistä eroista lasten välillä. Vauvaiässä oleva lapsi ei voi vielä osallistua fyysisesti keskusteluun mukaan, mutta hän voi kuitenkin olla keskiössä puheessa. Lisäksi vauvan ja vanhemman vuorovaikutus antaa työntekijälle arvokasta tietoa vauvan hyvinvoinnista. Leikki-ikäisen tapaaminen taas ideaaliksi voisi tapahtua leikkihetken yhteydessä turvallisessa ja mukavassa tilassa. 7–12 vuotiasta lasta voidaan ajatella niin sanotuksi ”ideaalilapseksi”, jonka kanssa on yleisesti helppo toimia. Sen ikäinen lapsi toisaalta pystyy olemaan vanhemmistaan ja perushoivasta erossa hetken aikaa ja on kiinnostunut muista asioista, mutta toisaalta ei vielä suhtaudu asioihin kovin kriittisesti tai negatiivisesti. Ikäjakauma lastensuojelussa on kuitenkin 0–18 vuotta, jonka vuoksi ikä- ja kehitystasoa on tärkeä pohtia tarkkaan.

Lasta kuultaessa on myös oleellista ottaa huomioon lapsen taustat, jotka voivat olla lapselle erityisen vaikeita. Jo taustojen vuoksi lapsi voi kuulemistilanteessa kuormittua niin paljon, että se vaikuttaa lapsen keskittymiseen tai vaikenemiseen tietyistä asioista puhuttaessa. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 22.) Esimerkiksi hoivakokemusten puutteet

voivat vaikuttaa siihen, että lapsi suhtautuu negatiivisesti sekä itseensä, mutta myös muihin ja sitä kautta ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 15.)

Myös lapsen kognitiiviset kyvyt voivat kärsiä esimerkiksi pahoinpitelyn tai laiminlyönnin vuoksi. Lapsen voi olla hankala erottaa oikeaa ja väärää tai ymmärtää, mitä seurauksia tietyillä tapahtumilla ja toiminnoilla voi olla. Traumatisoituminen voi vaikuttaa lapsen muistiin, jolloin lapsi ei pysty kokoamaan kertomuksiksi kokemiaan asioita, vaikka haluaisi kertoa työntekijälle niistä. Toisaalta lapselta voi myös puuttua sanat kokemuksillensa. Silloin työntekijän on hyvä sanoittaa lapselle, että kaikille tapahtumille ei tosiaan välttämättä ole kuvaavia sanoja. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 156.)

On huomattava, että lapsen ikä- ja kehitystasoa ei voi eikä tarvitse arvioida ennen, kuin lapselle on annettu mahdollisuus tulla kuulluksi. Tämä täsmentää sitä, että kaikille lapsille on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi, mutta jää viranomaisen arvioitavaksi, kuinka paljon painoarvoa lapsen kuulemiselle tai näkemykselle voidaan antaa. (Pajulammi, 2015, 213.) Tämä käytäntö myös turvaa sen, että lapsen ei tarvitse erikseen osoittaa hänellä olevan kykyä ilmaista itseään. (Pajulammi, 2015, 219.)

2.4 Lapsen kohtaaminen

Lapsen kohtaamisessa on aina tärkeää pitää aktiivisesti mielessä lapsen näkökulma. Lapselle lastensuojelun ammattilainen on vieras ihminen, joka keskustelee lapsen henkilökohtaiseen elämään liittyvistä asioista, joista lapsen voi olla vaikea puhua. Jotkut asiat voivat olla salaisuuksia, tai joskus kokemus on niin vaikea, että lapsen voi olla vaikea sanoittaa sitä edes itselleen. Kaikki lapset eivät ole tottuneet siihen, että asioista puhutaan avoimesti ja siksi heillä ei aina ole taitoa kertoa johdonmukaisesti omia kokemuksiaan tai näkemyksiään. Joskus mielipidettä on hankala saada lapselta vain siksi, että lapsi ei ymmärrä kyseistä asiaa. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 16.)

Lapsen kanssa vuorovaikuttaessa on tärkeää osata huomioida lapsen ominaisuudet, elämäkokemukset, identiteetti sekä kulttuuri. Sen avulla työntekijän on helpompi tukea lasta omien näkemystensä esille tuomiseen. Olennaisimpiin taitoihin lapsen

haastattelussa kuuluu taito kysyä avoimia kysymyksiä. Niiden avulla lapsen on helpompi määrittää itse, mistä näkökulmasta hän lähtee keskustelemaan. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 15.) Avointa kysymystä käyttämällä pyritään vähentämään tietoista vaikuttamista lapsen näkökulmaan (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos). Tällaisessa tilanteessa työntekijällä on vahva kuuntelijan rooli, joka on aidosti läsnä tilanteessa katseella, eleillä, ilmeillä sekä kommentteilla (Hyvärinen & Pösö, 2018, 15). On tärkeää pyrkiä ennaltaehkäisemään lapselle välittyvää tunnetta siitä, että hän ei voisi kertoa omista asioistaan, sillä aikuinen ei pystyisi ottamaan vastaan kertomusta (Stenvall, 2020, 116). Jo kuunteleminen viestii lapselle tehokkaasti, että hänen kokemuksensa eivät ole niin pelottavia, etteikö ulkopuolinen kestäisi kuulla niitä. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 151.)

Vaikka kaikkea lapsen kohtaamisessa ei voikaan ennakoida, niin turvalliseen osallisuuteen on kuitenkin olemassa paljon lapsiystävällisiä keinoja. Lasta ei esimerkiksi ole hyvä hoputtaa kertomaan asioistaan. On myös hyvä varmistaa, että lapsella on tilanteessa hyvä ja mukava olla. Kuuleminen on hyvä toteuttaa silloin, kun lapsella ei ole nälkä tai jano. Tärkeää on myös antaa lapsen päättää, millaisessa paikassa hän tuntee turvalliseksi keskittyä puhumiseen. Joskus se voi olla esimerkiksi viltin päällä tai majassa. Lopuksi lapselle tulee antaa mahdollisuus osallistua keskustelun dokumentointiin esimerkiksi kirjaamalla muistiinpanoja hänen kanssaan, tai piirtämällä läpikäytyt asiat isolle paperille, joka levitetään lattialle. (Paaso & Huusko, 2021, 31.)

Lapsen kohtaamiselle on monia erilaisia tapoja. Yksi keskeisimmistä kohtaamisen muodoista ammatillisessa toiminnassa on haastattelu. Siksi on tärkeää pohtia, miten haastatteluja tehdään. Työntekijän on tärkeää tiedostaa, kuinka hänen oma käyttäytymisensä, ennakkokäsitykset sekä puhetapa vaikuttavat siihen, missä määrin lapsi tulee antamaan tietoa hänelle. Haastattelulla on valtava merkitys siihen, toteutuuko lapsen kuulluksi tuleminen oikeus. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 9–10.)

Lasta kuullessa ja haastateltaessa on tärkeää tarkastella tapaa, jolla lapselta kysytään asioita. Lapsen kertomukseen vaikuttaa aina jollakin tavalla aikuisen keskustelukumppanin käyttäytyminen. Esimerkiksi aivan pieni lapsi ei vielä kehitykseltään erota, mitä hän itse tietää ja mitä muut ihmiset tietävät. Sen vuoksi lapsi saattaa ajatella aikuisen tietävän vastaukset kysymyksiin, joita hänelle esitetään. Lapsi saattaa päätyä

sellaiseen vastaukseen, jonka hän arvelee olevan aikuiselle mieleinen vastaus. Siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että lasta ei johdateltaisi tietynlaisiin vastauksiin omien ennakko-oletuksiensa kautta. Johdattelu ja omien ennakkokäsityksiensä esille tuominen lapselle voi synnyttää myös sen, että lapsi kiinnittää aikuisen tuoman asian omiin muistikuviiinsa, vaikka lapsi ei olisi oikeasti havainnut kyseistä asiaa. Erityisesti jos lapsella on hatarat muistikuvat tapahtuneesta, muokkaantuu muistikuvat vielä helpommin uuden tiedon perusteella. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 31–33.)

Kun aikuinen ottaa lapsen kertomukset vakavasti ja kysyy lisää, pääsee hän pikkuhiljaa tutustumaan paremmin lapseen ja hänen maailmaansa, joka toisaalta on työskenteelyn kannalta olennaista, mutta myös vahvistaa lapsen osallisuuden kokemusta (Stenvall, 2020, 117). Myös omien tunteiden sanoittaminen lapselle opettaa lasta sanomaan ääneen omiakin tunteitaan, sekä myös ymmärtämään sen, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja (Tuisku-Lehto, 2021, 19). Toisaalta Hyvärinen & Pösö (2018, 50) muistuttaa, että hiljaisuuden sietäminen kuuluu lapsen kuulemiseen, jotta lapselle voidaan antaa mahdollisuus miettiä vastauksiaan.

Reinikainen (2007, 121) on tutkimuksessaan koskien läheisneuvonpitoa lapsinäkökulmasta tuonut esille, että jos työntekijä ei tunne lasta tarpeeksi hyvin ja sitä kautta ymmärrä hänen näkökulmaansa, ei hän myöskään pysty ottamaan kokonaisvaltaisesti huomioon lapsen tuomaa näkökulmaa tai toivetta päätöksentekoon. Siksi lapsen aktiivisen kohtaamisen tärkeyttä ei voi korostaa liikaa.

3 LAPSEN OIKEUDET YHTEISKUNNASSA

3.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja lapsen oikeuksien komitea

Lapsen oikeuksien sopimus on vuonna 1989 YK:n yleiskokouksessa hyväksytty, lapsen ihmisoikeudet määrittävä sopimus koskien kaikkia alaikäisiä lapsia. Suomessa sopimus on tullut voimaan vuonna 1991. Sopimuksessa on lueteltu neljä yleisperiaatetta, joista yksi on lapsen näkemysten kunnioittaminen. Muita yleisperiaatteita ovat lapsen

edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä syrjimättömyys. Sopimus sitoo allekirjoittaneita valtioita oikeudellisesti, eli valtioilla on velvollisuus tiedottaa lapselle hänen oikeuksistaan. (Unicef.)

Lapsen oikeuksien sopimus näkee lapsen yksilönä, jolla on oikeus ihmisoikeuksiin syntymästään lähtien. Sopimuksessa korostetaan sitä, että lapsen näkemyksillä sekä itsemääräämisoikeudella on valtava merkitys. Sopimuksessa puhutaan muun muassa sananvapaudesta, yksityisyyden oikeuksista sekä oikeudesta saada riittävästi tietoa. Sopimuksessa on myös eritelty vain lapsia koskevat oikeudet, joita on oikeus lepoon ja leikkiin, sekä oikeus suojeluun. Lapsen oikeuksien sopimuksen pohjana on lapsen etu. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 36–37.)

Lapsen oikeuksien komitea on perustettu tarkastelemaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteutumista kaikissa sopimusmaissa. Komitean työryhmä koostuu kymmenestä sopimusmaan jäsenestä, jotka omaavat hyvän asiantuntemuksen lapsen oikeuksien sopimuksesta. (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, 43 artikla.)

Lapsen oikeuksien komitea julkaisee sopimuksen artikloja tai tiettyä teemoja koskevia yleiskommentteja sen pohjalta, mitä sopimusvaltiot raportoivat komitealle oman maansa lasten hyvinvoinnin tilasta. Sopimusvaltiot toteuttavat raportoinnin joka viides vuosi. Myös yksittäisellä lapsella on nykypäivänä mahdollisuus tehdä valitus komiteaan, mikäli lapsi kokee, että hänen oikeuksiaan on loukattu. (Lapsiasiavaltuutettu.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan 2 kohdan mukaan lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Lapsen oikeuksien komitea korostaa tämän määräyksen koskevan kaikkia lasta koskevia oikeudellisia toimia, kuten vanhempien eroa, huoltajuutta, hoivaa ja adoptiota, lapsen tekemää rikosta, lapseen kohdistuvaa väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä, terveydenhuoltoa, sosiaaliturvaa sekä turvapaikan hakemista tai muuta kriisitilannetta. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 10.)

Lapsen oikeuksien komitea on jokaisella valvontakerralla antanut Suomelle huomautuksen siitä, että Suomessa ei mikään taho valvo ja seuraa kokonaisvaltaisesti lasten oikeuksien toteutumista. Jos riittävän laadukasta valvontaa ei ole, johtaa lapsen ja

perheen tilanne todennäköisemmin oikeusturvakeinoihin. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 56.)

3.1.1 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti Suomelle nro 12 (2009)

Vuonna 2009 komitea antoi yleiskommentin lapsen kuulluksi tulemisesta. Kommentti on lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklasta, jossa velvoitetaan sopimusvaltiot takaamaan lapselle oikeus ilmaista oma näkemyksensä. Yleiskommentissa komitea puhuu työntekijän velvollisuudesta rohkaista lapsia ilmaisemaan itseään, ja luomaan sellainen ympäristö, jossa lapsi pystyy käyttämään oikeuttaan. Yleiskommentissa myös huomautettiin, että lapsen osallistumisen oikeus ei voi toteutua, jos lapsen kuuleminen on vain tilapäistä. Kuulemisen pitää olla tiivistä vuoropuhelua lapsen ja aikuisen välillä kaikista lapsen elämän kannalta keskeisistä asioista. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 6–7.)

Vuonna 2009 komitea huomautti Suomea myös ikärajan asettamisesta lakiin lapsen kuulluksi tulemisesta. Yleissopimuksen 12 artiklassa ei aseteta ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista mielipidettään, ja komitea suosittelee, etteivät sopimusvaltiot ottaisi käytäntöön ikärajoja rajoittamaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi. 12 artiklassa sanotaan, että näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Jo tämä täsmentää, että lapsen oikeutta tulla virallisesti kuulluksi ei ole tarkoituksena säätää pelkästään biologisen iän perusteella. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009, 8–10.)

3.1.2 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti Suomelle nro 14 (2013)

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti numero 14 vuodelta 2013 on lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. Kommentti on Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohdasta. Kohdassa kerrotaan, että lapsen oikeuteen kuuluu, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa häntä koskevissa asioissa. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2013, 3.) Yleiskommentin pääasiallinen tavoite on painottaa sopimusvaltioille sen tärkeyttä, että lapsella on oikeus

saada etunsa arvioiduksi ja otetuksi huomioon tärkeimpänä. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2013, 5.)

Yleiskommentissa korostetaan lapsen edun “ensisijaisesti huomioon ottamista” - ilmaisua. Lapsen etua täytyy tarkastella eri tasolla, kuin muita lasta koskevia asioita. Komitea kuitenkin myöntää, että asian soveltamisessa on omat haasteensa esimerkiksi silloin, kun lapsen etu on ristiriidassa muiden etujen ja oikeuksien kanssa. Tällaisia tahoja voivat olla esimerkiksi muut lapset tai vanhempien oikeudet. Lapsen edun arviointi ja päätöksenteko vaatii yleiskommentin mukaan tarkkaa analysointia ja punnitsemista. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2013, 10.)

3.2 Lapsen oikeuksia määrittelevät lait

Koska lastensuojelussa työskentelevät henkilöt joutuvat toisinaan työssään puuttumaan lapsen ja vanhempien perus- ja ihmisoikeuksiin esimerkiksi huostaanoton yhteydessä, tulee työntekijöiden noudattaa työssään tarkasti lakia. Lastensuojelussa merkittävin laki on **lastensuojelulaki**. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 27.) Lastensuojelulain ensimmäinen pykälä määrittää lain tarkoituksen, joka on lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 417/2007, luku 1, 1 §.)

Lastensuojelulaki on vuosien 1937–2016 aikana uudistunut kolme kertaa. Jo vuonna 1983, kun toinen lastensuojelulaki on astunut voimaan, on alkanut yhteiskunnallinen keskustelu siitä, että lasta tulisi nostaa enemmän keskiöön. Toisessa uudistuksessa tehtiinkin säädös siitä, että lapsen toiveet ja mielipiteet tulee aina ottaa huomioon. Kolmannessa uudistuksessa lapsen osallisuutta vahvistettiin korostamalla, että lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin lastensuojeluprosessissa. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 28–30.)

Lastensuojelulaki osaltaan tukee systemistä työtettä. Siinä esimerkiksi sanotaan, että ehkäisevään lastensuojeluun on tärkeää panostaa (Lastensuojelulaki 3a §). Lastensuojelu ei ole ehkäisevää lastensuojelutyötä, mutta systemisessä ajattelussa lastensuojelun työntekijöiden tulee olla tiiviisti yhteydessä lapsen muihin verkostoihin,

jotka usein edustavat ehkäisevää lastensuojelutyötä. Hackneyn mallissa myös keskeisiä periaatteita olivat se, että lapsen sijoittamista tulee mahdollisuuksien mukaan välttää. Lastensuojelulaki 4 § sanoo, että lastensuojelussa ensisijaisesti käytetään avohuollon tukitoimia. Lisäksi Lastensuojelulaki 5 § mukaan lapsella on oikeus saada tietää häntä koskevat asiat sekä mahdollisuus esittää mielipiteensä. Systematisoidussa työssä tämä on otettu huomioon esimerkiksi siten, että tiimissä pitäisi olla yksi sosiaalityöntekijä, joka keskittyy lapsen äänen esille tuomiseen. (Lahtinen, ym., 2017, 24.)

Myös **Suomen Perustuslaki** säätelee tärkeitä lapsen osallisuuden ja oikeuden liittyviä seikkoja. Laissa esimerkiksi säädetään, että kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. (Suomen perustuslaki 731/1999, 1 luku 2 §.) Lisäksi laissa veloitetaan viranomaisen edistämään yksilön mahdollisuuksia osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttamaan häntä itseään koskevaan päätöksentekoon (Suomen perustuslaki 731/1999, 1 luku 14 §). Lain ensimmäisen luvun pykälä 19 velvoittaa julkista valtaa myös tukemaan perheen ja lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsen oikeutta terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuuden vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon turvaa Suomen perustuslain ensimmäisen luvun pykälä 20. Ainut yksilön osallisuutta turvaava lakipykälä, joka ei koske alaikäistä lasta, on äänioikeus. (Pajulammi, 2015, 5.) Vuonna 2018 YK:n lapsen oikeuksien komitea on kuitenkin huomauttanut eduskunnalle, että lapsen etu ei näy selkeästi perusoikeussäännöksissä, vaikka se kuuluukin lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteisiin. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2020, 6.)

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 27/2016, 7 artikla) korostaa, että myös vammaisilla lapsilla on oikeus ilmaista vapaasti oma näkemyksensä heitä koskevissa asioissa, ja että näkemys otetaan asianmukaisesti huomioon iän ja kehitystason mukaisella tavalla. Yleissopimus painottaa, että vammaisia lapsia tulee kohdella yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja komitea huomauttaa viranomaisella olevan velvollisuus järjestää lapselle sellaiset viestintävälineet, jotka auttavat heitä ilmaisemaan oman näkemyksensä

4 SYSTEEMINEN LASTENSUOJELU

4.1 Mitä on systeeminen lastensuojelu?

Lastensuojelujärjestelmä on kehitetty sitä varten, että lapsen oikeudet toteutuisivat. Lastensuojelun perustarkoitus on turvata lasten turvallisuus ja varmistaa, että jokaisen lapsen perustarpeet täyttyvät. Vaikka lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta onkin ensisijaisesti vastuussa lapsen huoltaja, on kuitenkin valtio ja kunta lapsesta viimesijaisessa vastuussa. Lastensuojelun tehtävänä on siis mahdollistaa lapsen huoltajalle tukea lapsen oikeuksien toteuttamiseen. Tällaisia tukimuotoja voivat olla avo- sekä sijais- huollon erilaiset palvelut. Avohuollon palveluita voidaan antaa, jotta voitaisiin tukea huoltajaa turvaamaan lapsen edellytykset osallisuuden toteutumiseen. (Tanskanen & Timonen-Kallio, 2010, 24.)

Systeeminen lastensuojelutyö eroaa tavallisesta lastensuojelutyöstä siten, että systeemisessä työotteessa korostetaan sosiaalityöntekijän roolia lapsen ja vanhempien kohtaamiseen sen sijaan, että joku muu lastensuojelun työntekijä tekisi sen. Systeeminen työote myös mahdollistaa eri tavalla yhteisen reflektoinnin muun työryhmän kanssa, kun siihen on varattu oma aikansa kerran viikossa. Systeeminen työote on lisäksi tuonut mukanaan uusia työvälineitä, jotka on otettu käyttöön laajasti. Näitä ovat esimerkiksi sukupuun ja hypoteesien käyttö. (Aaltio & Isokuorti, 2019, 14.) Hypoteesien tekeminen auttaa työntekijöitä pohtimaan tilannetta monesta eri näkökulmasta sen sijaan, että jumiuduttaisiin omaan mielipiteeseen. (Fagerström, 2016, 15.)

Systeeminen toimintamalli perustuu siihen, että lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet huomioidaan ja sitä kautta pystytään antamaan tukea riittävän ajoissa. Ajatellaan, että lapsi tai perhe ei ole osa ongelma. (Lahtinen ym., 2017, 9.) Lapsi ajatellaan kuuluvaksi perheeseen ja yhteisöön sen sijaan, että hän olisi niistä irrallinen. (Hyvärinen & Pösö, 2018, 133.)

Aaltio & Isokuorti (2019, 11–12) määrittelee systeemisyyttä niin, että siinä tutkitaan maailmaa kommunikaatio- ja vuorovaikutussuhteina. Ihminen ja maailman tilanteet nähdään muuttuvina. Ajatellaan, että kaikki vaikuttaa kaikkeen ja lapsen elämässä

myös viranomainen on osa systeemiä. Syy-seuraussuhteet nähdään kehämäisinä, jolloin jokainen systeemin osa on sekä syy että seuraus. On siis tärkeää, että jokainen lapsen kanssa toimiva ymmärtää vaikuttavansa jollain lailla lapsen systeemiin. Esimerkiksi se, miten työntekijä itse asennoituu asiakasperheeseen, vaikuttaa perheenjäsenten omaan asennoitumiseen sekä luottamuksen kehittymiseen työntekijää kohtaan. Se on omiaan vaikuttamaan siihen, saako työntekijä tarpeeksi luotettavaa tietoa lapsen tarpeista. Toisaalta yhtä tärkeää on ymmärtää katsoa perhettä kokonaisuutena, jolloin jokaisella perheenjäsenellä on oma roolinsa, joka vaikuttaa tilanteeseen.

4.1.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä

Jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee nimittää oma vastaava sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 luku, 13 b §). Hän on prosessinvetäjä, joka huolehtii, että lapsen etu tulee otettua huomioon riittävän hyvin. Prosessinjohtamiseen kuuluu myös lain mukaan sosiaalityön ammatillinen johtaminen, yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen asiakas- ja asiantuntijatyön sekä työn vaikutusten seuranta ja arviointi. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä, 817/2015, 1 luku, 9 §.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli lastensuojeluprosessissa on kartoittaa lapsen läheisverkosto sekä laatia lapselle oma asiakassuunnitelma. Hän on myös se viranomainen, jonka kuuluu valvoa lapsen edun ja oikeuksien toteutumista. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 86–87.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yksi tärkeimmistä tehtävistä on varmistaa lapsen osallisuus häntä koskevissa asioissa, sekä toimia lapsen äänenä jos lapsi ei siihen itse pysty (Lahtinen, ym., 2017, 17). Lapsella on aina oikeus saada sellainen vastaava sosiaalityöntekijä, jonka pystyy tavoittamaan ja joka hoitaa juuri sen lapsen asioita parhaalla mahdollisella tavalla. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 90.)

Systeemisessä mallissa halutaan korostaa asiakaskohtaamisten tärkeyttä niin, että myös sosiaalityöntekijä näkisi lasta muiden lapsen kanssa työskentelevien kanssa. muiden lapsen kanssa työskentelevien lisäksi näkisi lasta. Tärkeää on myös työntekijän taito luoda sekä ylläpitää suhdetta lapseen. (Lahtinen ym., 2017, 17.)

4.2 Systeeminen työote lastensuojelussa

Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa on lähtenyt käyntiin Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) kautta vuonna 2016. Systeeminen toimintamalli seuraa Lontoossa kehitettyä Hackneyn-mallia, joka kehitettiin Englannissa vallitsevien lastensuojelun ongelmien ratkaisemiseksi. Keskeisiä ongelmia Englannissa olivat lastensuojelutyön byrokratisoituminen, jatkuva kriisien sammutteleminen sekä työntekijöiden kokemus siitä, että nykyinen työote ei sellaisenaan toimi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020.)

Mallissa keskeistä on asiakas- ja lapsilähtöisyys, eli halutaan nostaa lapsi työskentelyssä keskiöön. Mallissa halutaan myös keventää yksittäisen sosiaalityöntekijän kuormaa organisoimalla tiimit systeemisiksi toimintayksiköiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä ei jää yksin asiakasperheen kanssa, vaan kaikki perheet ovat koko tiimin asiakkaita. Tarkoituksena on, että kaikki työntekijät tuntisivat perheen tilanteen ja näin pystyvät tukemaan työntekijää haastavissa tilanteissa sekä ottamaan vastuuta, jos perheen vastuusosiaalityöntekijä ei ole tavoitettavissa. (Fagerström, 2016, 6.)

Systeemisestä mallista käytettiin Lontoon Hackneyssä alun perin nimitystä ”Reclaiming Social Work” eli sosiaalityö paremmaksi. Perheterapeuttisen, dialogisen, narratiivisen sekä ratkaisukeskeisen terapian opit ovat keskiössä systeemisessä ajattelussa. (Fagerström, 2016, 11.)

Systeemisellä työotteella on kolme ydinelementtiä, jotka ovat systeeminen asiakastyö, systeeminen tiimi sekä systeeminen viikkokokous. Työntekijät saavat siis koulutusta systeemisen lastensuojelun asiakastyöhön, jonka jälkeen heistä muodostetaan pieniä, 6-8 työntekijän tiimejä. Sitten he kokoontuvat viikoittain käsittelemään asiakastapauksia perheterapeutin kanssa. (Aaltio & Isokuorti, 2019, 2.)

Koska lastensuojelutyö on lähtökohtaisesti virkamiestyötä, vaatii se myös sen, että viranomaisen osaa kohdata oikein erilaisia vahvoja tunteita. Perheterapeuttisessa työotteessa etsitään perheen voimavaroja ja siten pystytään keskittymään perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen ja dynamiikkaan. (Fagerström, 2016, 35.) Perheterapeutti

myös pitää huolta siitä, että tiimi toimii systemisesti. Perheterapeutti auttaa työntekijöitä ymmärtämään lapsen tilanteen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Tämän tyyppinen organisaatorakenne auttaa nostamaan lapsen sekä hänen läheisensä keskiöön vuorovaikutustyössä. (Lahtinen ym., 2017, 22.)

Systemisessä työotteessa oleellisia menetelmiä ovat dialogisuus, ratkaisukeskeisyys sekä narratiivisuus. Dialogisuutta työntekijä hyödyntää siihen, että perhe sekä perheen verkosto ymmärtäisivät tilanteen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Dialogisuus korostaa myös yhteistyötä työntekijän ja perheen välillä ja siten vähentää asiantuntijakeskeisyyttä vuorovaikutustilanteissa. Ratkaisukeskeisyyden kautta pohditaan ja tunnistetaan perheen voimavaroja, joiden avulla perheelle vahvistetaan toivoa sekä myönteisiä uusia näkökulmia. Narratiivisuus tarkoittaa tarinankerrontaa ja käytännössä sen avulla voidaan kiinnittää huomiota siihen, kuinka asioista puhutaan. Positiivisesti kerrottu tarina perheen taustoista voi luoda perheelle motivaatiota ja toivoa, kun taas negatiivisesti kerrottu tarina lannistaa tai pysäyttää muutoshalukkuuden. (Aaltio & Isokuorti, 2019, 13.)

Systemisen työotteen onnistuminen vaatii kokonaisvaltaisuutta. Se ei toimi tavallisena menetelmänä, jota voi soveltaa ja josta voi poimia palasia. Se vaatii paljon koulutusta sekä johdon ja yhteistyötahojen sitoutumista systemiseen ajatteluun. Myös jokaiselta yksittäiseltä työntekijältä vaaditaan sitoutuneisuutta systemisyyteen. Lisäksi systemiset tiimit tarvitsevat entistä enemmän asiakastyötä, toimintamallia sekä työyhteisön ilmapiiriä tukevaa työnohjausta, jotta pienen tiimin haavoittuvuutta pystyttäisiin ennaltaehkäisemään. Hackneyn mallissa keskeistä oli se, että lastensuojelun asiakasmääriä pystyttäisiin pienentämään, jotta työntekijä voisi keskittyä kokonaisvaltaisemmin lapsen elämään. Systeminen työote vaatii riittävää resursointia. (Lahtinen ym., 2017, 29–30.)

4.3 Systeminen tiimikokous

Systemiseen tiimiin Suomessa kuuluvat konsultoiva sosiaalityöntekijä, lapsen sosiaalityöntekijä, vanhempien työntekijä, koordinaattori, perheterapeutti sekä mahdollisesti kunnasta riippuen sosiaaliohjaajat ja perhetyöntekijät (Lahtinen ym., 2017, 4).

Opinnäytetyön tutkimuskohteena olevan kunnan lastensuojelun avohuollon tiimeihin kuuluvat tällä hetkellä konsultoivan sosiaalityöntekijän roolissa johtava sosiaalityöntekijä, perheterapeutti sekä toimistosta riippuen 4–6 perheohjaajaa ja 4–6 sosiaalityöntekijää.

Tiimit ovat tärkeä dokumentoida huolellisesti niin, että työntekijöiden ajatuksenkulku näkyy kirjauksessa selkeästi. Tiimin sisällön tulee olla asiakasta kunnioittavaa niin, että se on mahdollista dokumentoida mahdollisimman läpinäkyvästi lapsen asiakirjoihin. (Lahtinen ym., 2017, 20.)

4.4 Lastensuojelun resurssit lapsen kuulemiseen

Vaikka lapsella onkin välitön oikeus tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa tärkeissä asioissa, ei työntekijöillä siitä huolimatta ole aina riittävää koulutusta ikätasoiseen vuorovaikuttamiseen lapsen kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että aina lapsen oikeutta tulla kuulluksi ei noudateta. (Euroopan komissio, 2021, 15.)

Lastensuojelua on usein haastavaa tehdä hyvin johtuen esimerkiksi resurssipulasta, koulutuksen puutteellisuudesta sekä työntekijöiden vaihtuvuudesta. Vaikka näihin asioihin on pyritty vaikuttamaan ja tekemään muutosta, ne eivät silti näy käytännön tasolla. Tätä voidaan osittain perustella sillä, että lakiuudistuksia tehdessä ei oteta huomioon, että uudistukset vaativat lisäresurssia. Lastensuojelulain 29 § säädetään, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta riittävän useasti. Sosiaalityöntekijä joutuu tässä usein mahdottoman tehtävän ääreen, kun resurssit eivät mahdollista näkemistä. Koska lastensuojelulaissa ei säädetä tiettyä asiakasmäärää yhdelle sosiaalityöntekijälle, ei sosiaalityöntekijä voi missään vaiheessa kieltäytyä asiakkaiden ottamisesta. Riittämättömät henkilöstöresurssit vaikuttavat yksittäisen lapsen edun toteutumiseen. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 67–68.)

Haastetta tuo myös puutteellinen koulutus, sillä sosiaalityöntekijät eivät lähtökohtaisesti saa koulutusta lapsen kohtaamiseen, mielipiteen selvittämiseen tai kuulemiseen. Lapsen oikeuksien komitea on antanut tästä huomautuksen Suomelle ja todennut, että lasten kanssa työskentelevät tulisi kouluttaa riittävällä tasolla niin, että kaikki

työntekijät kykenisivät soveltamaan lapsen oikeuksien sopimusta. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 55.)

Työntekijöiden suuri vaihtuvuus johtaa siihen, että lapsi joutuu aina muodostamaan suhteen uuden, tuntemattoman työntekijän kanssa alusta. Systeemisen mallin tiimirakenne helpottaa tilannetta siten, että tieto lapsen asioista on jokaisella tiimin jäsenellä. Sen myötä lapsen ei tarvitse enää kertoa uudestaan omaa elämäntarinaansa uudelle työntekijälle. (Lahtinen ym., 2017, 12.)

Paljon mediahuomiota saanut, ja koko Suomea syvältä koskettanut erään pienen tytön kuolema vuonna 2012 on tapaus, joka on käynnistänyt keskustelun ja selvittämisen lastensuojelun kansallisesta tilasta monen eri tahon toimesta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö aloitti vuonna 2012 projektin, jossa selvitettiin lastensuojelun yleisiä käytäntöjä sekä lastensuojelun ongelmakohtia. Projektin lopussa esitettiin useita lakimuutoksia, joihin kuului muun muassa lastensuojelun resurssien ja koulutuksen lisääminen. Kuntaliitto myös selvitti lähes jokaisen Suomen kunnan lastensuojelun tilanteen, jossa selvisi, että suurin haaste lastensuojelussa on se, että apua ei pystytä tarjoamaan riittävän ajoissa.

Tapauksta tutki vuonna 2013 Suomen hallituksen asettama oikeusministeriön työryhmä, jonka selvityksen mukaan uhria ei kuunneltu riittävän hyvin, eikä hänessä näkyviä väkivallan merkkejä tunnustettu. Tässä traagisessa tapauksessa huoli oli olemassa monella eri toimijalla uhrin elämässä, mutta huonon viranomaisten yhteistyön vuoksi kukaan ei saanut muodostettua lapsen tilanteesta kokonaiskuvaa. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 63.)

Vuonna 2019, kun hallintolainkäyttöä koskevaa lakiuudistusta tehtiin, nousi keskusteluun tarve uudistaa lastensuojelun päätöksentekotoimintaa. Nykyisessä Sanna Marinin hallitusohjelmassa sanotaan, että lastensuojelu on aliresursoitu. Hallitusohjelmassa luvataan muuttaa lastensuojelun vähimmäishenkilöstömitoitus asteittain niin, että lopulta yhdellä sosiaalityöntekijällä on 30 asiakasta. Hallitusohjelmassa luvataan, että vuonna 2022 mitoitus on 35, ja vuonna 2024 mitoitus on 30. (Valtioneuvosto, 2019, 148.)

5 LAPSEN ETU JA OSALLISUUS

5.1 Lapsen etu

Systeemisen lastensuojelun kehittäminen pohjautuu aina lapsen etu - ajatteluun. Systeemisessä ajattelussa halutaan vähentää hallinnollisia vaatimuksia, sillä lapsen etu toteutuu parhaiten silloin, kun lapsi saa luotua työntekijään turvallisen vuorovaikutussuhteen. Systeemisen työskentelyotteen ehdoton vahvuus on lapsilähtöisyyttä tarkastellessa se, että lapsen tilannetta pohditaan monesta eri näkökulmasta. Näin tietystä tilanteesta rakentuu laajempi näkemys. (Lahtinen, ym., 2017, 17-18.)

Lapsen oikeuksien komitea kirjoittaa lapsen etu - sanasta monimutkaisena, mutta toisaalta myös joustavana ja mukautuvana käsitteenä. Se mahdollistaa määrittelyn tapauskohtaisesti lapsen erityistilanteen mukaisesti, jolloin on mahdollisuus ottaa huomioon lapsen henkilökohtainen tilanne, olosuhteet sekä tarpeet. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2013, 9.)

Lapsen edun käsite on vahvistettu jo vuoden 1959 lapsen oikeuksien julistuksessa, mikä tekee siitä myös hyvin keskeisen käsitteen lastensuojelussa (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2013, 3). Lastensuojelussa on varmistettava lapsen oikeuksien toteutuminen, sekä prosessia tulee tarkastella lapsen näkökulmasta. Toisaalta lapsen oikeuksien turvaaminen edellyttää myös vanhemmuuden tukemista. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 32.)

Lapsen edun arviointi perustuu perusoikeuksiin, lasten oikeuksien sopimukseen, lakeihin, lakien esitöihin sekä kirjallisuuteen. Näitä on tarkoitus soveltaa käytäntöön, kun määritellään lapsen etua yksilöllisellä tasolla. Kun lapsen olosuhteita selvitetään, on aina otettava huomioon lapsen elämään vaikuttavat olosuhteet sekä niihin vaikuttavat syy- ja seuraussuhteet. (Hakalehto & Toivonen, 2016, 72.)

Lapsen edulla on myös selkeä symbolinen viesti yhteiskunnalle. Se viestii, että lapsen asema on erityinen, ja se auttaa pitämään keskustelun lapsen intresseissä. Lapsen edun

periaate auttaa myös keskittämään esimerkiksi riitelevien vanhempien ajatukset lapseen. (Pajulammi, 2015, 198.)

5.2 Osallisuus ja osallistuminen

Osallisuus kattaa lukuisia eri termejä eri merkityksillä. Useimmiten kuitenkin käytetään termejä “osallisuus” ja “osallistuminen” (Leemann & Hämäläinen, 2015, 2). Näiden käsitteiden erottaminen voidaan kokea ajoittain hankalana, sillä ne kulkevat osittain päällekkäin (Dahlström & Heinonen, 2017, 5). Osallistuminen nähdään olevan osa osallisuutta. Suurin ero näiden kahden termin välillä on, että osallisuudessa asiakkaalla yleensä on jonkinlainen vaikutus palveluprosessiin, eli hänellä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. (Leemann & Hämäläinen, 2015, 2.) Osallistumisesta puhutaan silloin, kun yksilö osallistuu tiettyyn toimintaan, mutta ei ole mukana vaikuttamassa palvelun suunnitteluun tai kulkuun. (Korppi & Latvala, 2010, 11.)

Leemann ym. (2015, 3) kirjoittaa sosiaalisesta osallisuudesta eri näkökulmista. Sitä pidetään tärkeänä keinona torjumaan köyhyyttä, ehkäisemään syrjäytymistä, sekä edistämään oikeudenmukaista, yhdenvertaista ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Julkisen vallan tulee siis varmistaa ihmisen oikeudet, mahdollisuudet ja resurssit olla tasavertaisesti osana yhteiskuntaa.

Osallisuus voi olla yhteisöön liittymistä, kuulumista tai siihen vaikuttamista. Osallisuus on myös pääsemistä asioiden suunnitteluun mukaan. Se on myös tiedonsaantia, sillä ilman sitä vaikuttaminen ei voi kokonaisvaltaisesti mahdollistua. Lastensuojelussa osallisuus sen ydinmerkityksessä tarkoittaa sitä, että lapsi saa tietoa kaikista itseään koskevista asioista, ja mielipiteensä ilmaisemisella saa olla vaikuttamassa niihin. (Oranen, 2008, 9.) Lapsi myös nähdään aktiivisena toimijana, joka auttaa aikuista näkemään lapsen äänen arvokkaana. (Korppi & Latvala, 2010, 11.)

Osallisuus voidaan ajatella ennen kaikkea henkilökohtaisena tunteena (Korppi & Latvala, 2010, 11). Lapsi, joka ei ole päässyt konkreettisesti osallistumaan esimerkiksi päätöksentekoon, voi tuntea olleensa osallinen siihen sitä kautta, että hän on tullut kuulluksi, ja hänen ajatuksensa on otettu vakavasti. Toisaalta taas lapsi, joka on saanut

osallistua, ei välttämättä tunne olleensa osallisena asiaan, jos hänen mielipidettään ei olla riittävästi kuultu. (Oranen, 2008, 11.)

Turvallinen osallisuus edellyttää, että lasta ei pakoteta puhumaan sellaisista asioista, joihin hän ei vielä ole valmis (Kalliomeri & Tulensalo, 2021, 8). Lapsella on myös oikeus olla osallistumatta, jos hän niin haluaa. Toisaalta aikuisella on velvollisuus kuitenkin tukea lasta osallisuuteen hänen kehitystasonsa mukaisesti. (Venninen ym., 2010, 5–6.)

Vaikka lapsen kuulluksi tuleminen onkin tärkeä ja suuri asia, antaa osallisuuden määritelmä kuitenkin laajempaa näkökulmaa lapsen oikeuksista osallistua omaan arkeensa liittyviin asioihin (Venninen ym., 2010, 3). Toisaalta on tärkeää muistaa, että ilman kuulluksi tulemisen kokemusta ei voi tuntea myöskään osallisuutta. (Nivala, 2016, 63.)

5.3 Lapsen osallisuuden vahvistamisen merkitys

Ihminen tarvitsee jo pienestä asti kokemuksen siitä, että heidän ajatuksensa kiinnostavat aikuisia, ja että heillä on mahdollisuus vaikuttaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2011, 6). Kun lapselle luodaan jo pienestä pitäen kuulluksi tulemisen kokemuksia, kokee lapsi olevansa osa yhteisöä jatkossakin. (Franska ym., 2021, 16.)

On tärkeää muistaa antaa lapselle aktiivisesti rakentavaa ja kannustavaa palautetta hänen ajatuksistaan, sillä niiden avulla lapsi luo omaa identiteettiään sekä suhdettaan muihin ihmisiin. (Stenvall, 2020, 113.)

Lapsen osallisuuden edistäminen on tärkeää myös yhteiskunnalle. Se, saako lapsi sisäisen kokemuksen omiin asioihinsa vaikuttamisesta, mielipiteensä ilmaisesta sekä kuulluksi tulemisesta voi vaikuttaa muun muassa syrjäytymiseen. (Pajulammi, 2015, 14.)

Euroopan komissio onkin kehottanut kaikkia jäsenvaltioita parantamaan lasten osallistumismahdollisuuksia sekä mahdollistamaan resurssit sen toteutumiseen. Lisäksi kehotukseen kuuluu tietoisuuden lisääminen lasten oikeuksista sekä lapsille itselleen,

mutta myös lasten kanssa työskenteleville. Tämä vaatii erilaisia tiedotuksia ja koulutuksia. (Euroopan komissio, 2021, 6.)

Lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen mahdollistamiseksi on ensiarvoisen tärkeää työntekijänä tarkastella omia asenteitaan lasta sekä osallisuuden vahvistamisen merkitystä kohtaan. Lapsen näkemyksiä on kuunneltava ja kunnioitettava aidosti, jotta myös vuorovaikutus voisi olla mahdollisimman aitoa. Lapsen ajatukset on otettava aina vakavasti huomioon ja muistettava, että lapsen kokemus on aina hänelle aito. (Korppi & Latvala, 2010, 21.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää lapsen kuulluksi tulemistä lastensuojelun avohuollon systeemisessä lastensuojelussa. Opinnäytetyön tilaajana toimii eräs Suomen kunta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka lapsen ääni tulee kuuluviin sellaisessa lastensuojelun avohuollossa, jossa on käytössä systeminen työote. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, koetaanko lapsen kuulluksi tulemiseen kehitystarpeita systeemisessä lastensuojelussa.

Tarkemmat tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitä tarkoittaa lapsen äänen kuuluminen systeemisessä lastensuojelussa?
2. Mitä lapsen äänen kuulumisella halutaan tosiasiasa saavuttaa?
3. Voidaanko lapsen ääni saada paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa?
4. Kuinka lapsen ääni saadaan paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa?

6.2 Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni on laadullinen, eli kvalitatiivinen. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on yleisimmin kuvata jotakin ilmiötä, ymmärtää sitä tai antaa teoreettinen tulkinta sille (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 74). Tutkimukseni on toteutettu puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Puolistrukturoitu tarkoittaa sitä, että kysymykset ovat valmiiksi mietityt, sekä kaikille haastateltaville samat, mutta niiden järjestys ja sanamuodot saavat vaihdella. Teemahaastattelu on yksi puolistrukturoidun haastattelun menetelmä. Teemahaastattelussa oleellisinta on haastattelun eteneminen teemoittain. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 47–48.) Teemahaastattelussa halutaan löytää spesifisti tutkimustehtävään- tai kysymykseen merkityksellisiä vastauksia. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 65.)

Teemahaastattelun avulla on mahdollista saada hyvä kuva siitä, miten haastateltava hahmottaa omaa työskentelytapansa. Sitä kautta myös haastateltavalla on erinomainen mahdollisuus reflektoida omaa työtään. Teemahaastattelu on ammatillista vuorovaikutus-painoiteista keskustelua. (Forsberg, 2000, 20.)

Haastattelu kuuluu käytetyimpiin tiedonkeruutapoihin erityisesti siksi, että sillä on monia eri käyttötapoja. Haastattelusta voi hyötyä, jos tarkoituksena on muun muassa saada syventäviä tai selventäviä vastauksia tutkimuskysymykseen. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 34–35.) Laadullinen tutkimus, sekä puolistrukturoitu teemahaastattelu tuntui omalle aiheelleni luonnolliselta, sillä tarkoituksena oli saada ajatuksia lapsen kuulluksi tulemisen toteutumisesta, sekä sitä kautta myös kehitysideoita lapsen kuulluksi tulemisen parantamiseen. Ajatukset, jotka tulevat sellaisilta lastensuojelun ammattilaisilta, joilla on into ja motivaatio kehittää tutkimusaiheeni, ovat monella tapaa minulle arvokkaita. Ne antavat uutta ja luotettavaa näkökulmaa, jotka perustuvat viiden eri ihmisen henkilökohtaisiin kokemuksiin. Lisäksi haastateltavien reaktiot ja ajatukset antavat osviittaa siihen, ovatko uudet kehitysideat lapsen kuulluksi tulemiseen tarpeellisia.

Se, kuinka montaa tutkijan olisi hyvä haastatella, riippuu aina tutkimuksesta. Se on kuitenkin hyvä aina pohtia tarkkaan, sillä liian pienellä aineistomäärällä on hankala tehdä yleisiä johtopäätöksiä, kun taas toisaalta liian suurella aineistomäärällä on

hankala saada syventävää tulkintaa. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 58.) Laadullisessa tutkimuksessa usein haastateltavissa tärkeämpää on laatu, kuin määrä. (Eskola & Suoranta, 1998, 14.) Oleellista on, että haastateltavat tietävät tutkittavasta aiheesta tarpeeksi. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 74.)

Päätin valita haastateltavieni määräksi viisi työntekijää, jotka koostuvat tilaajakunnan lastensuojelun avohuollon perheohjaajista sekä sosiaalityöntekijöistä. Haastattelin kahta perheohjaajaa ja kolmea sosiaalityöntekijää. Haastateltavat olivat minulle tuttuja, sillä työskentelen myös itse kyseisessä työpaikassa. Samasta syystä haastateltavien kerääminen oli vaivatonta.

Haastattelut toteutettiin joko Teams – videoyhteyden kautta, tai vallitsevan pandemian vuoksi kasvomaskoja käyttäen samassa tilassa ollessa. Haastattelut äänitettiin älypuhelimien äänityssovelluksen avulla, jonka jälkeen litteroitiin sanatarkasti.

6.3 Tutkimuksen eettisyys

Vaikka opinnäytetyöni onkin arkaluonteinen sen koskiessa lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia, niin tutkimuksessani käytettävät menetelmät eivät kuitenkaan sisällä suuria eettisiä haasteita, sillä haastattelin vain työntekijöiden yleisiä ajatuksia lapsen kuulluksi tulemiseen liittyen. Päätin myös jättää erittelemättä tähän opinnäytetyöhön sen kunnan nimen, jossa haastateltavat työskentelevät. Lisäksi haastattelun tuloksissa erittelin haastateltavat perheohjaajiin ja sosiaalityöntekijöihin vain silloin, kun sillä oli aiheen kannalta merkitystä. Näillä pystyn turvaamaan sen, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa ulkopuolisille.

Hirsjärvi & Hurme (2015, 20) kirjoittaa tutkimushaastattelun eettisistä kysymyksistä. Hänen mukaansa eettiset kysymykset näkyvät tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Ensimmäisenä tulee saada tutkittavien suostumus tutkimukseen, sekä varmistaa alusta asti luottamuksellisuus. Haastatteluja auki kirjoittaessa on myös pidettävä huoli siitä, että haastateltavien ajatukset eivät muokkaannu tutkijan tulkinnan kautta.

Laadin jokaiselle haastateltavalle suostumuslomakkeen haastattelusta, joka haastateltavien tuli allekirjoittaa. Lomakkeessa haastateltavat muun muassa antoivat suostumuksensa siihen, että haastattelu nauhoitetaan, litteroidaan ja lopulta siitä saatuja tietoja käytetään tässä opinnäytetyössä. Toisaalta suostumuslomake myös sisälsi tiedon siitä, että haastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin projektista on mahdollista vetäytyä syytä ilmoittamatta. Jokainen haastateltava allekirjoitti lomakkeen.

Halusin pyrkiä tutkimuksessani mahdollisimman objektiiviseen ja luotettavaan lopputulokseen, jolloin minun tutkijana oli tärkeä pysyä puolueettomana tutkittavaa aihetta tai haastateltavia kohtaan. Kiinnitin aktiivisesti huomiota siihen, että haastattelutilanteissa omat näkemykseni eivät vaikuttaisi esitettäviin kysymyksiin tai reaktioihin haastateltavien vastauksista. Vaikka epäilemättä omia näkemyksiä aiheeseen liittyen oli, annoin niille tilaa vasta pohdintaluvussa.

Tutkimuksen aineistoa säilytin muistitikulla, jonka tuhosin tutkimuksen valmistuttua.

6.4 Tutkimuksen analyysi

Analyysi voi alkaa jo haastattelun aikana. Haastateltavan ilmeet ja eleet kertovat paljon, ja niiden perusteella tutkija voi tehdä ilmiöstä havaintoja. Lisäksi haastattelun voi joko puhtaaksi kirjoittaa, eli litteroida ja sen avulla aloittaa tulkintatyötä, tai tulkintaa ja teemoittelua voi aloittaa jo haastattelun aikana yhdessä haastateltavan kanssa. Tärkeintä on kuitenkin muistaa, että aineiston analyysiin ei ole vain yhtä oikeaa tapaa, ja siksi tutkijan kannattaisikin rohkaistua kokeilemaan itse erilaisia tapoja analysoida tutkimustaan. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 136–138.)

Käytin tutkimuksessani analyysimenetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa aineisto kootaan niin sanotuiksi tuloksiksi, jolloin haastattelusta kootaan yhteenvedo yleisesti kuvattuna. Sisällönanalyysista puuttuu tutkijan tekemät johtopäätökset. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 87.) Sisällönanalyysissa korostuu looginen päättely, jossa yksinkertaistettuna aineisto pilkotaan eri aihealueisiin ja kootaan palapelimäisesti niin, että lopputulos on looginen. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 91.)

Vedin haastattelut yhteen ja teemoittelin ne litterointimateriaalin avulla. Teemat luokittelin Hirsjärven & Hurmeen (2015, 141–142) esimerkin avulla. Keräsin siis kustakin haastattelusta samat teemat yhteen paikkaan, josta ne oli helppo vetää yhteen kaikkien haastattelujen kesken. Teemat lajittelin vielä tutkimuskysymysten alle, jonka jälkeen laadin niistä yhteenvedon tuloksiin. Sen jälkeen olin valmis kirjoittamaan johdopäätökset tuloksia ja teoreettista viitekehystä apua käyttäen.

7 TULOKSET

7.1 Asiakasmäärät

Työntekijän asiakasmäärä on lapsen kuulluksi tulemisen kannalta oleellista, sillä se määrittää isoilta osin resurssit lapsen tapaamiseen ja sitä kautta kuulemiseen. Siksi tutkimuksessa selvitettiin ensimmäisenä haastateltavien arvioidut asiakasmäärät haastatteluhetkellä. Tässä luvussa käsitellään sosiaalityöntekijöiden ja perheohjaajien asiakasmäärät erikseen, sillä niissä on monia käytännön eroja. Sosiaalityöntekijät eivät juuri pysty vaikuttamaan omaan asiakasmääriinsä, kun taas perheohjaajat pystyvät. Toisaalta kaikki perheohjaajien asiakkaat ovat myös sosiaalityöntekijän asiakkaita. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä on tästä syystä aina huomattavasti suurempi. Sosiaalityöntekijöiden tarkoituksena ei kuitenkaan ole tavata kaikkia asiakkaitaan yhtä useasti ja säännöllisesti, kuin perheohjaajat tapaavat omia asiakkaitaan.

Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät koettiin haastatteluissa kohtuullisiksi. Asiakasmäärät olivat haastatteluhetkellä 27, 30 ja 25. Määrät koettiin kuitenkin poikkeuksellisen pieniksi ja tiedostettiin, että ne ovat väliaikaisia. Haastatteluissa kävi ilmi, että tavallinen asiakasmäärä heillä on noin 40 asiakasta. Jokainen haastateltavista toi ilmi, että liian isoa asiakasmäärää ei pysty hallitsemaan tarpeeksi hyvin. Tämä johtaa siihen, että työaika ei millään riitä asiakkaan laadukkaaseen kohtaamiseen.

Perheohjaajille kohtuullinen määrä asiakasperheitä haastatteluiden mukaan on noin 6–9. Haastatteluissa kuitenkin kävi nopeasti ilmi, että perhetyössä asiakasmäärää

enemmän merkitsee se, kuinka monta kotikäyntiä perheohjaajalla on viikossa. Yksi asiakasperhe voi vaatia 2–3 kotikäyntiä viikossa, kun taas toinen pärjää kahdella kotikäynnillä kuukaudessa. Keskimäärin sopiva määrä kotikäyntejä viikossa on noin 8–10. Koska perheohjaajalla ei ole lakisääteistä velvollisuutta asiakkuuden vastaanottamiseen, pystyy hän vaikuttamaan jonkin verran siihen, kuinka paljon asiakkaita hän ottaa. Merkittäväksi haasteeksi tässä kuitenkin tulee joustavuuden tarve. Asiakasperheen tilanne saattaa nopeasti muuttua niin, että tapaamisia tarvitaankin enemmän kuin aiemmin, tai tapaamisajankohta muuttuu esimerkiksi aamupäivästä iltapäivään, joka saattaa perheohjaajan työkalenterissa olla jo täynnä. Asiakasmäärään on siis helpompi vaikuttaa, kuin työn teon laatuun.

Aina lastensuojelussa ei myöskään kannata puhua määristä, vaan siitä kuinka haastavia asiakkaat ovat. Esimerkiksi 10 vähemmän kuormittavaa asiakasta voi viedä huomattavasti vähemmän työtunteja, kuin 5 kriisiytynttä perhettä, jotka tarvitsevat akuuttia tukea tiiviisti. Tätä näkökulmaa mielessä pitäen perheohjaajan on mahdollista arvioida, kuinka monen perheen kanssa kerrallaan hän pystyy työskentelemään. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta tämä on kuitenkin ongelmallisempi asia, sillä kaikki asiakkaat on aina otettava vastaan.

7.2 Lapsen kuuleminen lain näkökulmasta

Tutkimuksessa haluttiin saada selville, miten haastatteluun osallistuneet sosiaalityöntekijät arvioivat lastensuojelulain 6 luvun 29 pykälän mukaisen säädöksen toteutuvan heidän työssään, eli että lasta tulee tavata riittävän usein henkilökohtaisesti. Vastauksissa korostui vahvasti näkemys siitä, että lapsia tavataan vähemmän kuin koettaisiin tarpeelliseksi. Suuret asiakasmäärät ohjaavat sitä, kuinka usein lapsia on mahdollista nähdä. Vaikka olisi motivaatiota ja halua tavata kaikkia asiakkaitaan riittävän usein, ei se kuitenkaan aina ole mahdollista sellaisissa tilanteissa, kun asiakasmäärät ovat liian suuret.

Erytisesti huostaanoton valmistelun aikana koetaan, että lasta on erityisen tärkeää tavata useammin, jopa viikoittain. Tämä voi liittyä ainakin siihen, että lapsen tapaaminen huostaanoton valmistelun aikana on lakisääteinen asia, joka määrää, että lapsen

mielipide tulee selvittää ja varata mahdollisuus viralliseen kuulemiseen. (Lastensuojelulaki, 417/2007, 9 luku, 41 §.) Tämä usein edellyttää pitkäjänteistä selvitystä, jolloin sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta tiiviisti. Haastatteluista kuitenkin on tulkittavissa, että lapsen kuuleminen on työntekijöille tärkeää myös muusta, kuin lain näkökulmasta. Olemassa olevien resurssien puitteissa kuitenkin huostaanoton valmistelu koetaan tärkeimmäksi ajankohdaksi tavata lasta, ja siihen halutaan panostaa.

Lehtisen ym. (2017, 18) mukaan sosiaalityöntekijän on tarkoitus johtaa lastensuojeluprosessia sekä koota lapselle hänelle tarpeenmukaiset palvelut sekä peruspalveluista että erityis- ja vaativan tason palveluista. Sosiaalityöntekijän rooli koettiin ristiriitaisena, kun toisaalta häneltä odotetaan prosessinvetäjän roolia, mutta toisaalta myös kohtaavaa roolia. Prosessinvetäminen vaatii lapsen tuntemista ja sitä kautta säännöllistä tapaamista, mutta suurella asiakasmäärällä ei ole mahdollista sekä johtaa lastensuojeluprosessia, että toimia samalla lapsen lähityöntekijänä. Systeminen työote korostaa tiimin tekemän yhteistyön merkitystä. Jos perhetyö tai jokin muu lapsen kanssa työskentelevä tukitoimi tapaa lasta päätoimisesti, pystyy sosiaalityöntekijä keskittymään paremmin lastensuojeluprosessin johtamiseen. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että tiimin jäsenillä on vahva luottamus toistensa tekemään työhön. Sosiaalityöntekijän on siis tärkeää pystyä luottamaan esimerkiksi perheohjaajan ammattitaitoon ja sitä kautta siihen tulkintaan, jonka perheohjaaja lapsen kasvuolosuhteista muodostaa. Aihe jakaa kuitenkin mielipiteitä. Voidaan myös ajatella, että sosiaalityöntekijän vastuu lapsen asioista on niin suuri, että tuen tarpeen arviointia ei voi jättää sellaisen työntekijän varaan, joka ei ole virallisesti vastuussa lapsen asioista.

Haastatteluissa on selvitetty myös perheohjaajien ajatuksia liittyen lapsen tapaamiseen heidän työssään. Perhetyön rooli lapsen kuulemisessa painottuu arkisempiin asioihin kuin sosiaalityöntekijällä, kuten vaikkapa lapsen tukemiseen ilmaista oma mielipiteensä siitä, mitä peliä hän haluaisi perhetyön tapaamisella pelata. Oikeus ilmaista mielipiteensä aivan kaikenlaisista asioista on tärkeää. Tätä aihetta sivuaa myös Hyvärinen & Pösö (2018, 127–129). Hän kirjoittaa arkipäiväisten keskusteluiden merkityksestä sellaisen lapsen kanssa, joka elää vaikeassa elämäntilanteessa. On tärkeää välttää välittämästä sellaista tunnetta lapselle, että aina työntekijän nähdessään hän joutuisi kuormittavan haastattelun kohteeksi.

Laki ei velvoita perheohjaajaa tapaamaan lasta, mutta siitä huolimatta saatetaan kokea moraalista velvollisuutta tavata lasta. Lapsen tapaaminen voi usein jäädä automaattisesti perhetyön vastuulle silloin, kun sosiaalityöntekijä ei ehdi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että perheohjaaja joutuu kirjaamaan silloin lapsen virallisiin dokumentteihin, että lasta on tavattu. Se, että jopa lapsen virallisissa dokumenteissa näkyy se, että sosiaalityöntekijä ei ole pystynyt näkemään lasta, koetaan erittäin huolestuttavaksi ja se alleviivaa alhaisia resursseja. Haastatteluiden perusteella koetaan tarvetta sellaiselle laki- tai toimintatapamuutokselle, jossa perheohjaajalle tulisi velvollisuus tavata lasta. Perheohjaajalla ei ole samanlaisia hallinnollisia tehtäviä, kuin sosiaalityöntekijällä on, jolloin perheohjaaja pääsisi reagoimaan esimerkiksi perheen akuutteihin muutoksiin nopeammin.

Lastensuojelulain mukaan kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. (Lastensuojelulaki, 417/2007, 4 luku, 20 §) Toisaalta lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan kritisoinut tätä lain pykälää. (ks. luku 3.1 YK: n lapsen oikeuksien sopimus ja Lapsen oikeuksien komitea) Halusin tutkimuksessani selvittää, kuinka lapsen ikä vaikuttaa kuulemiseen. Selvisi, että vaikka juridinen puoli määrää järjestämään kuulemistilaisuuden 12 vuotta täyttäneelle lapselle, ei epävirallista mielipiteen selvittämistä koeta kuitenkaan vähemmän tärkeäksi. Silloin voidaan puhua kehitystason mukaisesta kuulemisesta. Toisaalta alle 12-vuotiaan lapsen kuuleminen on myös vahvasti lasta turvaava säännös, jolla vapautetaan lapsi ottamasta vastuuta isoista ja hankalista päätöksistä. Tarkoituksena on siis ottaa kaiken ikäisten lasten mielipide huomioon, mutta kuormittamatta lasta liikaa.

Myös kysymysten muotoilu vaikuttaa siihen, onko kyseessä virallinen kuuleminen vai mielipiteen selvittäminen. Tarkoituksiperät ja tulokset kysymyksille voivat silti olla kummassakin samat. Pienelle lapselle voi olla äärimmäisen hankala tilanne pohtia, haluaako hän esimerkiksi asua äidin vai isän luona. Tämän sijaan voisi kysyä lapsen mielipidettä siihen, mitä hän äidin luona tekee, ja mitä hän isän luona tekee. Näin lapsi pystyy ilmaisemaan mielipidettään asumismuodosta ja antamaan informaatiota ilman, että pitäisi ottaa kantaa isoihin päätöksiin.

Lisäksi aina ihmisen kehityksellinen ikä ei kohtaa fyysisen iän kanssa. Esimerkiksi 15-vuotiaan kehitystaso saattaa vastata 10-vuotiasta, jolloin lain pykälä ei enää turvaakaan sen tarkoitusta, eli lapsen edun turvaamista.

Lapsen kuuleminen koettiin haastavaksi tehtäväksi monesta eri syystä. Kuulla voi, mutta siitä johtopäätösten tekeminen on usein hankalaa. Esimerkiksi alle 7-vuotias on usein vielä niin lojaali vanhemmalle, että aidon mielipiteen saaminen vaatisi syvän luottamussuhteen saamista. Toisaalta myös 12 vuotta täyttänyt lapsi voi olla oppinut puhumaan vanhemman kieltä. Lisäksi vaikka lapsen eleistä pystyisikin lukemaan paljon, on kuulemisen kannalta silti tärkeää pohtia, voiko lapsen eleiden pohjalta muodostaa tulkintaa hänen mielipiteestään.

Hyvärinen & Pösö (2018, 155) kirjoittaa lapsen lojaaliudesta vanhempaa kohtaan. Hän kirjoittaa, että lapsella on usein ristiriitaiset tuntemukset siitä, puhuisiko työntekijälle vai ei. Toisaalta lapsi saattaisi haluta puhua, mutta toisaalta hän saattaa ajatella pettävänsä vanhempansa, jos puhuu. Työntekijä voi tällaisessa tilanteessa yrittää sanallistaa lapselle hänen tuntemuksiaan, tai yrittää saada vanhemmalta luvan siihen, että lapsi saisi kertoa ajatuksiaan.

Ikätasoiseen kuulemiseen liittyy myös sen arviointi, mitä lapselle voi hänen asioistaan kertoa, ja mitä puolestaan jättää kertomatta. Tähänkään ei ole olemassa yhtä vastausta, vaan lasta tulee aina arvioida yksilöllisesti. Jos kuitenkin lapsi selvästi elää keskellä vaikeaa elämäntilannetta, voi siitä ääneen puhuminen olla lapselle iästä huolimatta hyvin merkityksellistä. Tällaisia elämäntilanteita voivat olla esimerkiksi vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat. Jos taas lapsi ei ole suoraan tietoinen vanhemman haasteista, voi lapselle sanoittaa pelottavia tilanteita siten, että vanhempi on väsynyt, mutta se ei oikeuta tietynlaista käyttäytymistä.

Hannele Forsberg kirjoittaa kirjassaan ”Lapsen näkökulmaa tavoittamassa” Ensi- ja turvakotien liiton käynnistämästä Lapsen aika-hankkeesta vuonna 1997–2002, jonka tarkoituksena oli kehittää kotonaan väkivaltaa kokeneiden lasten kanssa tehtävää työtä. Kyseessä on projektin väliarviointi, johon kuuluu muun muassa siihen osallistuneiden työntekijöiden haastatteluja. (Forsberg, 2000, 7.) Kirjassa puhutaan muun muassa lapsilähtöisyydestä ja siitä, minkälaisia tavoitteita lasten kanssa työskentelyyn

asetetaan. Kirjassa korostui aktiivinen keskustelun merkitys lapsen kanssa, sekä sellaisen ajatusmaailman luominen, että väkivallasta saa ja pitää puhua. Sillä tavalla on mahdollista rikkoa tietynlainen salaisuuden muuri, joka lapsella usein voi olla. Toisaalta puhumisen tavoitteena voi olla myös vain lapsen pahan olon lievittäminen, tai turvataitojen vahvistaminen: mitä tehdä, jos väkivallan uhka palaa taas lapsen elämään. (Forsberg, 2000, 41.)

Erityisen tärkeää on kuitenkin varmistaa aina, että lapsi on turvassa. Työntekijän tulee olla varma siitä, että vaikeista asioista puhuminen ei altista lasta vaarallisiin tai kuormittaviin tilanteisiin. Jos siis lapsi on edelleen kotona turvattomissa olosuhteissa, ei vaikeista asioista puhuminen aina ole lapsen edun mukaista.

7.3 Lapsen osallisuus ja etu systeemisisessä lastensuojelussa

Lapsen osallisuudessa oleellisinta vaikuttaa aina olevan lapsikeskeisyyden mielessä pitäminen. Lastensuojelussa aikuisen sijaan lapsi on asiakas. Vaikka lapsi ei esimerkiksi nuoren ikänsä vuoksi pystyisi olemaan läsnä tapaamisissa tai työskentelyssä, hän olisi kuitenkin läsnä työntekijän mielessä. Erityisen tärkeää on, että työntekijällä olisi jatkuvasti tietoisuus lapsen tarpeista. Tämä monesti edellyttää riittävää koulutusta lapsen osallisuuteen liittyen. Haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että koulutusta lapsen osallisuuden teemoihin järjestetään riittämättömästi.

Vanhempien rooli lastensuojeluprosessissa on ristiriitainen. Toisaalta ajatellaan, että vasta, kun vanhempi muuttaa omaa toimintaansa, saadaan myös lapsi toimimaan tietyllä tavalla. Ilman lapsen osallisuuden näkökulmaa on kuitenkin vaarana, että lapsi jää työskentelyssä toissijaiseksi. Vanhempi saattaa itse korostaa omia tuen tarpeitaan, ja toisaalta vanhempaan on tärkeää keskittyä etenkin silloin, jos lastensuojelun asiakkuus on alkanut vanhemman puutteiden vuoksi. On tärkeää muistaa, että vanhemman hyvinvointi on myös lapsen etu, mutta on kuitenkin hyvä pohtia, millaisessa mittakaavassa vanhemman hyvinvointia hoidetaan lastensuojelussa. Siksi on erityisen tärkeää työntekijänä aktiivisesti muistuttaa itseään lapsen näkökulmasta, jotta se pysyisi paremmin mielessä.

Lapsen etua voidaan myös pohtia kriittisestä näkökulmasta. Voiko lapsen etu olla yleisesti määriteltävissä? Jos jokainen lapsi on yksilö, pitäisi myös jokaisen lapsen etu saada arvioitavan yksilöllisesti. Mikäli lapsi joutuu esimerkiksi tilanteeseen, jossa vanhempi on päihteiden vaikutuksen alaisena, mutta hän saa todistettavasti muuten todella hyvää vanhemmuutta osakseen, onko sijoitus toiseen paikkaan silloin todellisuudessa aina lapsen edun mukainen ratkaisu? Lapsen etu on aina subjektiivinen käsite ehdottomimpia rajoja lukuun ottamatta.

7.4 Lapsen äänen kuuluminen systeemissä lastensuojelussa

Lapsen ääni on hyvin laaja käsite, ja sen moninaisuutta havainnollistaa esimerkiksi Hyvärinen ja Pösö (2018, 21) sanonnalla ”lapsella on sata kieltä”. Lapsen äänetön ääni, eli ilmeet ja eleet, kertovat paljon lapsen tunnemaailmasta. Lisäksi vuorovaikutus vanhempaan on lapsen ääntä omalla tavallaan. Käytännön tasolla lapsen ääni lastensuojelussa on sitä, että lapsen toiveet hänen lastensuojeluprosessinsa kulusta sekä mahdollisista muutostoimista otetaan ikätasoisesti huomioon. Myös jos muutostoiveita ei ole, tai jos lapsi ei halua kommentoida johonkin asiaan, on sekin lapsen ääntä. Lapsen äänen kuuluminen toteutuu parhaimmillaan arkisissa olosuhteissa, leikkiessä, jutellessa ja touhutessa. Lapsen äänen toteutumista edistää ennen kaikkea aito kuuleminen.

Lapsen ääni ei voi kuitenkaan toteutua silloin, jos lapsi ei ole itse tarpeeksi tietoinen lastensuojeluprosessistaan. Tämä edellyttää sitä, että lasta tavataan riittävän usein erilaisilla kokoonpanoilla. Toisaalta on tärkeää tavata ilman vanhempia, mutta oleellista on myös kuulla lasta ja vanhempaa yhdessä. Lapselle on tärkeää määritellä, kuinka paljon häntä tavataan ja mistä syystä tapaamisia järjestetään.

Haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että lapsen kuulluksi tuleminen vaatii kehitystä. Erityisesti vanhempien tarpeet vievät lapsen tarpeilta liikaa tilaa, jolloin lapsi on vaarassa hukkaa vanhempien taakse lastensuojelussa. Toisaalta tietoisuus lapsen kuulluksi tulemisesta on esimerkiksi 10 vuoden takaiseen aikaan lisääntynyt huomattavasti, jolloin eteenpäin lapsen kuulluksi tulemisessa on päästy.

Vanhempien rooli voi olla myös lapsen kuulluksi tulemisen kannalta ratkaisevan tärkeä. Erityisesti avopalveluiden tukitoimissa, kuten perhetyössä, on tärkeää ja olennaista saada ensin vanhemman luottamus työskentelyyn. Tämä johtuu siitä, että avohuollon tukitoimet perustuvat aina vapaaehtoisuuteen. Silloin vanhemmat ovat avainasemassa siihen, että työntekijä pääsee lopulta sisään lapsen maailmaan. Lisäksi vanhemman mentalisaatiokykyä lapseen on tärkeää vahvistaa työskentelyssä, sillä siten vanhempi pystyy säätelmään omaa toimintaansa lapsen parhaaksi. Tätä kautta myös lapsi oppii sanoittamaan omia tunteitaan, jolloin hänestä voi kasvaa itseään hyvin ilmaiseva ihminen. Myös Hyvärinen ym. (2018, 15) mainitsee Vygotskyn sosiokulttuurisen teorian, jonka mukaan lapsen kieli sekä ajattelu kehittyvät sitä mukaa, mitä enemmän hän saa olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kielellisesti paremmin kehittyneiden kanssa.

Tärkeää siis on, että lapsen ääni saadaan lastensuojelun työskentelyssä riittävästi esiin. Ennen sitä olisi kuitenkin tärkeää miettiä, miksi lasta halutaan kuulla, ja mitä sillä halutaan saada aikaiseksi. Erittäin oleellista on lain henki: lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä niistä lastensuojelun toimista, joita suunnitellaan ja toteutetaan. Tämä edellyttää sitä, että lasta tavataan riittävän usein erilaisilla kokoonpanoilla. On tärkeää tavata vanhempia ja lasta erikseen yksin, mutta oleellista on myös kuulla lasta ja vanhempaa yhdessä. Lapselle on tärkeää määritellä, kuinka paljon häntä tavataan ja mistä syystä tapaamisia järjestetään. Lisäksi lapsen kuulemisella on mahdollisuus varmistaa, että lapsi on itse selvillä siitä, miten häntä koskeva lastensuojeluprosessi etenee missäkin vaiheessa. On tärkeää välttää sitä, että lapselle ei syntyisi sellaista oloa, että häntä kuullaan vain muodon vuoksi. Tällä voidaan puolestaan edesauttaa sitä, että lapsi kertoo työntekijälle asioistaan vielä jatkossakin, ja näin lapsen tuen tarpeen arviointi helpottuu. Välittömän konkreettiseksi seuraukseksi lapsen kuulemiseen on myös dokumentointi. Lapsen ajatukset kirjataan huolellisesti, jotta ne näkyisivät dokumenteissa selkeästi.

Haastatteluiden perusteella lapsen kuulluksi tulemisesta on olemassa huoli. Etenkin huoli näyttäisi olevan sellaisista lapsista, jolla ei ole mitään tukitoimeja lastensuojelun asiakuuden lisäksi. Silloin lapsi on vain sosiaalityöntekijän varassa. On kuitenkin

hyvä muistaa, että syy ei suinkaan ole yksittäisessä sosiaalityöntekijässä, sillä sosiaalityöntekijä on suurine asiakasmäärineen helposti mahdottoman tehtävän äärellä.

Lisäksi haastatteluissa ajateltiin, että lastensuojelussa kiire on suurempi, sillä tilanteet ovat akuutimpia kuin ennen kunnan lastensuojelun organisaatiomuutosta, jolloin lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaiset asiakkuudet jaettiin omiin toimistoihinsa. Ennen organisaatiomuutosta kevyet ja raskaat tapaukset toivat tasapainottavaa vaihteluvuutta, ja akuutit tapaukset eivät täyttäneet työkalenteria liikaa. Tämä tarkoitti sitä, että aikaa lasten tapaamisille jäi enemmän, kuin nykyään.

Systeemisen työtteen teoriassa korostetaan sosiaalityöntekijän roolia lapsen tapaamisessa. (ks. luku 4.1 Systeeminen työmalli lastensuojelussa) Tämä voi ymmärrettävästi aiheuttaa työntekijöissä kahtiajakoisuutta, mikäli selkeitä toimintaohjeita ei olla vielä laadittu sellaiseen työyksikköön, jossa systeeminen työote on käytössä. Haastatteluiden perusteella systeemistä työtettä ollaan jonkin verran kiinnostuneita hyödyntämään siihen, että sosiaalityöntekijä pystyisi käyttämään resurssejaan enemmän lasten tapaamisiin, ja vähemmän vanhempien tapaamisiin. Tämän mahdollistamiseksi perhetyö suuntaisi tavoitteitaan vahvemmin vanhempien kanssa työskentelyyn.

Toisaalta systeemisessä työtöteessä korostetaan yhteistyötä, joka kieltämättä vaikuttaa olevan ristiriidassa sen kanssa, että siinä myös halutaan sosiaalityöntekijän tapaavan ensisijaisesti lasta. Systeemisessä mallissa kuitenkin työntekijä on osa perheen systeemiä, jossa kaikki osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Mikäli esimerkiksi perheohjaaja työskentelisi pelkästään vanhempien kanssa, olisi vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksesta keskustelu hankalaa, jos perheohjaaja ei ole päässyt näkemään sitä. Tämän seurauksena perheohjaaja ei pystyisi antamaan arviota sille, kuinka perheen vuorovaikutus toimii. Haastatteluiden perusteella paras toimintatapa olisi sosiaalityöntekijän ja perheohjaajan yhteistyön lisääminen asiakastyössä.

Joskus aktiivinen lapsen kuuleminen voi tuoda työntekijälle ammatillista helpotusta siitä, että lasta on kuultu. Tätä perustellaan siten, että lapsella on ympärillään monta eri tukitoimea, jotka kuulevat lasta. On tärkeää kuitenkin pohtia, onko lapsen etu aina se, että hänellä on monta eri tukitoimea samaan aikaan, vai onko se enemmänkin työntekijän etu. Työntekijä voi ajatella saavansa paljon tietoa lapsesta monesta eri

näkökulmasta, kun taas lapsi voi samalla kokea olevansa epänormaali, kun hän joutuu olemaan tekemisissä usean eri viranomaisen kanssa. Lisäksi tämän luvun alussa mainittu aito kuuleminen vaikuttaa usein enemmän kuulluksi tulemiseen, kuin kuulijoiden määrä. Oleellista on pohtia, onko lapselta kysytty usean eri tahon toimesta erilaisia kysymyksiä, vai onko hän tullut oikeasti kuulluksi.

7.4.1 Lapsen kuulemisen haasteisiin vaikuttavat tekijät

Tässä tutkimuksessa on jo saatu selville, että lapsen kuulluksi tulemisesta esiintyy huolta, ja että lapsen osallisuus systeemisessä lastensuojelussa vaatii kehitystä. Tässä luvussa pohditaan vielä sitä, mitkä kaikki asiat vaikuttavat työntekijöiden haasteisiin kuulla lasta.

Suurimmat haasteet vaikuttavat olevan kiire, suuret asiakasmäärät ja työntekijäresurssit. Sosiaalityöntekijöillä hallinnolliset tehtävät, kuten päätösten valmistelut, vievät paljon aikaa. Toisaalta on tärkeää pohtia, kuinka suurelta osin kyse on priorisoinneista ja organisaation toimintatavoista, joita pystyisi lähteä muuttamaankin. Luvussa 7.2 ”Lapsen kuuleminen lain näkökulmasta” pohdittiin muun muassa sen mahdollisuutta, että perheohjaajalle tulisi jopa lakisääteinen velvollisuus tavata lasta. Ylhäältä päin tulevat säädökset ovat usein tärkeitä, mutta toisaalta myös työntekijän omalla motivaatiolla ja muutostoimenpiteillä on suuri merkityksensä. Haastatteluissa tuli ilmi tärkeä käytännön esimerkki siitä, miten työntekijä voi pienillä teoilla vaikuttaa suuresti. Sosiaalityöntekijä oli päättänyt mennä tapaamaan avohuollon sijoituksessa olevaa nuorta lastensuojelulaitokseen. Kyseisen lastensuojelulaitoksen työntekijät olivat kertoneet sosiaalityöntekijälle olevan täysin poikkeuksellista, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tulee tapaamaan lasta avohuollon sijoituksen aikana. Tällainen toimintatapa ei vaadi lakimuutosta, mutta toisaalta on ymmärrettävää, että työntekijän on hankala tehdä kokonaisvaltaista muutosta ilman organisaation tukena.

Vanhempien hallitsemisvalta lapsen tahtoa kohtaan koettiin haasteena. Lapsi usein alkaa puolustamaan omaa reviiriään, jonka vuoksi tapaamiset eivät onnistu. Toisaalta sekin on työntekijälle yksi tulos lapsen mielipiteensä ilmaisusta.

Vanhempien tilan ottaminen lastensuojelussa on ollut yksi oleellinen teema haastatte- luissa. Teema nähdään haasteena myös sen puolesta, että lapsi voi helposti alkaa ajat- telemaan, että lastensuojelun työntekijät ovat enemmän vanhempia, kuin lasta varten. Tämä taas johtaa siihen, että lapsi alkaa jättäytymään työskentelystä sivummalle. Siksi olisikin tärkeää, että työpari-työskentelyssä lapsella ja vanhemmalla olisi ”omat” työn- tekijänsä, jolloin molemmilla on mahdollisuus tasavertaisesti tuntee tulleen kuul- luksi.

Edellisessä luvussa pohdittiin, että lapsen useat tukitoimet eivät välttämättä aina seuraa automaattisesti lapsen etua. Tämä voi vaikuttaa erityisesti sosiaalityöntekijän päätök- seen siitä, kuinka tiiviisti tapaa lasta. Jos lapsella on jo ennestään säännöllisiä tapaa- misia viikoittain vaikkapa terapian ja perhetyön kanssa, voi lisätapaaminen sosiaali- työntekijän kanssa kuormittaa lasta liikaa. Lisäksi muun muassa perhetyö voi tietyissä tapauksissa kokea tarpeelliseksi tavata perhettä tiiviimmin, mutta useiden muiden me- nojen vuoksi perhesysteemi ei aina kestä tiiviimpää työskentelyä.

7.5 Systeemisen tiimin merkitys lapsen äänen esiin tuomisessa

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan lapsen kuulluksi tulemisesta systeemisen työtteen näkökulmasta. Systeemisen työtteen oleellinen osa on viikoittainen systeeminen tiimi, jossa työryhmä pysähtyy pohtimaan yhtä asiakastapausta. Tiimin tavoitteena on etsiä toimintaratkaisuja erityisesti käsiteltävänä olevan lapsen elämänlaadun paranta- miseksi. Tässä luvussa selvitetään, miten lapsen ääni näkyy systeemisissä tiimeissä, ja kuinka sen tulisi jatkossa näkyä.

Lapsen tilanteesta on hankala saada kokonaiskuvaa kuulematta lapsen ääntä. Haastat- teluiden perusteella systeemisissä tiimeissä ei kuitenkaan ole usein lasta tai vanhempaa kutsuttuna mukaan. Tiimit saatettiin kokea turhauttaviksi sen vuoksi, että työryhmällä ei aina ole ajankohtaista tietoa lapsen ajatuksista omaan tilanteeseensa, sillä lasta ei olla osallistettu tiimiin millään tavalla. Tämä voi johtaa siihen, että systeemisen tiimin todellinen tarkoitus, eli lapsen edun edistäminen, unohtuu.

Systeemisessä tiimissä työryhmälle esitellään aina käsiteltävänä olevan perheen taustat, ennen kuin tapausta lähdetään pohtimaan. Tähän kuuluu perinteisesti lapsen sukupuun esittely. Haastatteluissa nousi esiin, että lapsikeskeisyyttä voitaisiin lähteä vahvistamaan osallistamalla lapsi oman sukupuunsa rakentamiseen. Näin lapsi määritteli itse oman elämänsä tärkeät henkilöt sen sijaan, että työntekijä määritteli ne tulokintansa mukaan.

Vaikka lapsen ja vanhemman läsnäolo systeemisessä tiimissä koettiin toisaalta hyödylliseksi, löydettiin siitä myös kuormittavia tekijöitä lasta kohtaan. Monelle lapselle sellainen tiimitilanne, jossa istuu paljon lapselle tuntemattomia ihmisiä pohtimassa hänen henkilökohtaisia asioitaan, voi olla äärimmäisen jännittävä. Toisaalta systeemillä työotteella halutaan edistää läpinäkyvää työtettä, jolloin lapsen osallistumista omiin palaverihinsa olisi hyvä kannustaa. Lapsen osallistaminen tällaiseen palaveriin ei kuitenkaan vaadi fyysistä osallistumista, vaan lapsen kanssa voidaan käydä tiimissä käsitellyt asiat jälkikäteen tutun työntekijän kanssa. Lisäksi edellä mainittu sukupuun yhdessä rakentaminen ennen tiimipalaveria osallistaa lasta tulevaan palaveriin. Tässäkin on siis tärkeää arvioida yksilöllisesti, millä tavalla lapsi saa olla osallisena tiimipalaveriin. Tärkeintä kuitenkin on, että lasta ei jätetä kokonaan ulkopuolelle tiimipalaverista.

Nykyinen tiimirakenne voidaan kokea ongelmallisena sen suuruuden vuoksi. Haastatteluissa pohdittiin, että jos työntekijä ei itse kokisi mielekkääksi osallistua tapaamiseen, jossa lukuisa joukko erilaisia viranomaisia pysähtyisi pohtimaan itselle arkoja asioita, millainen kokemus se olisi vuorostaan lapselle. Siksi haastatteluissa nousi toistuvasti esiin toive pienemmästä tiimirakenteesta, joka koostuisi pääasiassa asiakkaalle tutuista työntekijöistä, muutamasta ulkopuolisesta reflektioryhmään kuuluvasta työntekijästä, koordinaattorista sekä perheterapeutista. Tämä mahdollistaisi myös sen, että koko työryhmä ei olisi joka viikko sidottuna systeemiseen tiimiin, vaan tiimin kokoonpano vaihtelisi. Silloin työntekijöille vapautuisi enemmän aikaa asiakastyöhön.

Koulutuksen lisäämisellä voidaan myös vaikuttaa tiimirakenteen laatuun. Jos työntekijät saisivat eri osaamisalueista koulutusta ja tulisivat muutenkin erilaisista lähtökohdista, pystyisi jokainen tuomaan omaa arvokasta osaamistaan tiimiin. Haastatteluissa puhuttiin tiimin omasta vuorovaikutustyöntekijästä, jonka tehtävänä olisi nostaa

perheen dynamiikkaa ja lapsen ääntä esiin keskusteluissa. Myös kaikille muille tiimikokoukseen osallistuville tulisi asettaa ennalta mietitty rooli, jotta sen kulku olisi luonnollisempaa ja hiljaisia osallistujia mahdollisimman vähän.

Fagerström (2016, 23) kirjoittaa lapsityöntekijästä, jonka on systeemissä työotteessa tarkoituksena tehdä melko samankaltaista työtä, kuin edellä mainittu vuorovaikutustyöntekijä. Lapsityöntekijä on sosiaalityöntekijä, joka systeemisen työotteen puitteissa tapaisi tarvittaessa lasta erikseen. Lapsityöntekijä ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekisivät parityötä, joka olisi omiaan mahdollistamaan sen, että sekä vanhemman että lapsen ääni pääsisi näkyville työskentelyssä. Silloin myös sekä aikuisen, että lapsen näkökulma tulisi reflektoidessa esiin. Aikuisen näkökulmasta katsova työntekijä voisi esimerkiksi nähdä, että lapsi motivoi vanhempaa pysymään raittiina, kun taas lapsen ääntä nostava pohtisi, kuinka paljon lapsi joutuu ottamaan emotionaalista vastuuta vanhempansa raitistumisesta.

Toisaalta systeemiset tiimit eivät herätä pelkästään tyytymättömyyden tunnetta haastatteluiden perusteella. Suuri tiimikoko voidaan kokea myös rikkaudeksi, sillä se tarkoittaa joka tapauksessa montaa näkökulmaa lapsen edun eteenpäin viemiseen. Lisäksi viikoittaiset tiimit auttavat tiimin työryhmää kehittymään yhdessä, kun asiakastapauksia pohditaan yleisesti ilmiöinä. Systeeminen tiimi ei siis ole pelkästään asiakasta, vaan myös työntekijää varten.

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että lapsikeskeisyys vaatii kehitystä systeemisissä tiimeissä. Lasta tulisi nostaa niissä vielä enemmän keskiöön, ja lapsen tilanteen kannalta epäolennaisia tilanteita välttää reflektoinnissa. Toisaalta toimintatavat ja asenteet kehittyvät jatkuvasti, ja sitä varten myös systeeminen työote on otettu käyttöön. Työote on lähtenyt siitä ajatuksesta, että lapsen etuun vaikuttaa perustavanlaatuisesti koko perheen hyvinvointi. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa sen, että lapsen hukkumisesta lastensuojelun systeemiin on alettu jälleen olemaan huolissaan, ja lasta halutaan tuoda takaisin työskentelyn keskiöön.

7.6 Tulokset tutkimuskysymysten näkökulmasta

Lapsen kuulluksi tulemista tutkittiin tässä opinnäytetyössä neljän tutkimuskysymyksen avulla. Tässä luvussa tiivistetään haastatteluaineiston tulokset vielä tutkimuskysymysten avulla.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, että mitä lapsen äänen kuulumisella tarkoitetaan systeemisessä lastensuojelussa. Haastatteluiden perusteella lapsen äänellä voidaan tarkoittaa kaikkea lapsen kommunikointia aina puheentuotosta äänettömään viestintään, kuten eleitä ja ilmeitä. Etenkin pienten lasten ääntä voi kuulla myös katsomalla vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Lapsen ääni määriteltiin myös käytännön tasolle tarkoittamaan sitä, että lapsen toiveet lastensuojeluprosessin kulusta otetaan aina ikätasoisesti huomioon.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, että mitä lapsen äänen kuulumisella halutaan systeemisessä lastensuojelussa saavuttaa. Tärkein tavoite vaikuttaa olevan aito kuuleminen, jonka avulla voidaan välittää lapselle tunne siitä, että häntä ei kuulla pelkästään muodon vuoksi. Tämä synnyttää lapsessa osallisuuden tunnetta. Lisäksi lapsen lakisääteistä oikeutta ilmaista oma mielipiteensä häntä koskevista toimista lastensuojeluprosessissa pidetään oleellisena perusteena kuulla lasta.

Kolmanteen kysymykseen ”voidaanko lapsen ääni saada paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa”, voidaan varovasti tulosten perusteella vastata myöntävästi. Kehityksen tarve lapsen kuulluksi tulemisesta on olemassa. Suurin kehityksen tarve liittyi sosiaalityöntekijöiden suuriin asiakasmääriin, sekä sitä kautta kiireeseen: kun lasta ei ehditä tapaamaan tarpeeksi, ei myöskään lapsen ääni voi tulla näkyviin riittävän hyvin. Huolen tunne kuitenkin vaikuttaa motivoivan työntekijöitä lähteä kehittämään lapsen äänen esiin tuomista oman työnsä osalta.

Neljännessä tutkimuskysymyksessä tarkoituksena oli selvittää, kuinka lapsen ääni saadaan paremmin kuuluviin systeemisessä lastensuojelussa. Vastauksia tutkimuskysymykseen saatiin useita, ja konkreettisimmat kehitysehdotukset liittyivät viikoittaiseen systeemiseen tiimin kokoonpanoon ja lapsen keskiöön nostamiseen, sekä työntekijöiden koulutuksen lisäämiseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työntekijöillä oli paljon hyviä ajatuksia lapsen kuulluksi tulemisen kehittämiseen. Esimerkiksi sosiaalityöntekijän työtaakkaa haluttiin keventää sillä, että perhetyön rooli lapsen tapaamisessa korostuisi entisestään. Tuloksista herää kysymys, kuinka haastavaa toimintatapojen muuttaminen kyseisessä organisaatiossa olisi, ja mitä se vaatisi. Monesti työntekijä voi tuntea olevansa työssään ”rakenteiden orja”, jolloin muutoksen mahdollisuudelle ei välttämättä anneta ajatuksissakaan tilaa. Kuitenkin se, että tähän tutkimukseen löytyi halukkaita ammattilaisia pohtimaan lapsen kuulluksi tulemistä ja sen haasteita, osoittaa sen, että muutostarve todellakin on olemassa, ja että siihen halutaan löytää keinoja.

Motivaatio ja tietotaito lapsen kuulemiseen oli haastatteluissa suuri. Lapsikeskeisyys ja sen mielessä pitämisen tärkeys omassa päivittäisessä työnteossa ymmärrettiin tärkeäksi. Tiedettiin, että työntekijän oma motivaatio vaikuttaa äärimmäisen paljon lapsen äänen esiin tuomisessa. Lisäksi haasteita lapsen kuulemiselle osattiin sanoittaa laajasti. Erityisen useasti haastatteluissa tuli ilmi vanhempien rooli lapsen kuulemisessa, ja oltiin huolestuneita siitä, että lapsi jää työskentelyssä vanhemman taakse. Teema koettiin äärimmäisen hankalaksi, sillä toisaalta lapsen hyvinvointi edellyttää myös vanhemman hyvinvointia, ja avohuollon tukitoimissa on oleellista saada vanhemman luottamus työskentelyyn ennen, kun voidaan lähestyä lapsen maailmaa. Tuloksista voidaan siis havaita, että työntekijöillä on laaja käsitys kehitystarpeista, mutta keinot parantaa tilannetta ovat kuitenkin vähissä. On varmasti selvää, että lapsikeskeisyyteen liittyvä koulutuksen lisääminen olisi hyödyllistä, mutta erityisesti työntekijät voisivat hyötyä sellaisen koulutuksen lisäämisestä, jossa keskitytään lapsen keskiöön palauttamiseen vanhemman takaa.

Tutkimuksessa nousi lapsen kuulemisen haasteisiin liittyen teemoja, jotka tunnetaan lastensuojelun yleisimpinä haasteina. Näitä ovat kiire, asiakasmäärät ja työntekijäresurssit. Systemiseen työotteeseen liittyen löydettiin tuoretta näkökulmaa sekä kah-tiajakoisuutta työntekijöiden ajatuksissa. Suurin haaste systemisessä työotteessa on varmasti se, että se on etenkin Suomessa vielä tuore työmalli, jolloin sen mukaista työskentelyä vielä harjoitellaan. Koska systemisestä työotteesta ei ole vielä ehtinyt

tulla tutkimusmateriaalia tai tilastoja sen toimivuudesta suomalaisessa lastensuojelussa, ei missään ole vielä saatavilla valmista toimintasuunnitelmaa sille, kuinka työtettä parhaiten voisi käyttää. Esimerkiksi Lahtinen ym. (2017, 32) ja Aaltio & Isokuorti (2019, 162) toteavat tämän ja kirjoittavat, että raporttien tarkoituksena on todentaa systeemisen työtteen tarvetta suomalaisessa lastensuojelussa, sekä antaa kehittäjille näkökulmaa työtteen suunnitteluun. Työkentällä hämmennystä voi aiheuttaa käytössä oleva työote, johon ei ole annettu toimintaohjetta, ja joka on jopa osittain ristiriitainen. Tästä hyvä esimerkki on tuloksissa pohdittanut yhteistyön merkitys systeemisessä työtteenä, mutta kuitenkin samalla sosiaalityöntekijän korostunut rooli lapsen tapaamisessa. Koska nykyiset tutkimustulokset systeemisestä työtteenä eivät anna selkeää toimintaohjetta käytäntöön, tulisi organisaation itse laatia sellainen, ja muokata sitä tarvittaessa.

Tutkimuksen tulokset antavat hyvää osviittaa sille, että työntekijöillä on motivaatiota ja muutoshalukkuutta lapsen äänen esille tuomiseen. Tulokset myös osoittavat, että lain määräämät säädökset ja suuret asiakasmäärät eivät ole ainoita haasteita lapsen äänen esille tuomisessa, vaan niitä ovat myös esimerkiksi ongelmalliset organisaatiorakenteet ja työntekijän oman työn priorisointi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen kuulusi tuleminen kehittäminen on jo nyt konkreettisesti mahdollista. Tarvitaan vain rohkeutta lähteä kokeilemaan uusia toimintatapoja yhdessä.

9 POHDINTA

Jos elämää pysähtyy hetkeksi katsomaan sellaisen lastensuojeluasiakkaan lapsen silmin, jota ei lastensuojelussa kuulla tarpeeksi riittävästi, voi se näyttää kovin epätasapainoiselta. Voi nähdä, kuinka koko elämä tuntuu olevan tuntemattoman viranomaisen vastuulla. Siksi mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin on erityisen merkityksellinen.

Sen vuoksi lähdin tutkimaan lapsen kuulluksi tulemista. Kuten lastensuojelussa yleensäkin, kokonaisvaltainen pelastaminen on usein liikaa pyydetty tavoite. Siksi tavoitteenani oli ensisijaisesti herättää työntekijöissä ajatuksissa siitä, miten omalla toiminnalla voi vaikuttaa lapsen kuulluksi tulemisen kokemukseen. Vaikka alhaiset resurssit ja sitä kautta tulevat moninaiset haasteet ovat todellisia ongelmia lapsen edun toteutumisessa, ei se kuitenkaan ole ainut vaikuttava tekijä. Vaikeat työskentelyolot toki ymmärrettävästi vaikuttavat pystyvyyteen toimia lapsen edun mukaisesti, ja yhteiskunnalla on olennainen rooli lapsen edun parantamisessa. Sen vuoksi tarkoitukseni ei ollut saada valmiiksi lapsen äänen kuulemiseen liittyviä haasteita, vaan ainoastaan vaikuttaa osaan siitä.

Näen olennaisimman tavoitteeni työssäni toteutuneen, sillä jokainen haastatteleman työntekijä lähti pohtimaan aihetta oman työnsä näkökulmasta. Lopputulos oli monta arvokasta näkökulmaa, jotka sain vedettyä yhteen tähän opinnäytetyöhön. Toivon yhteenvedon herättävän lisää keskustelua ja uusia näkökulmia sekä tämän opinnäytetyön kohteena olevan kunnan lastensuojelun avohuollon työyksiköissä, mutta myös missä tahansa muussa lastensuojelun työyksikössä, jossa työskennellään systemaattisesti mukaisesti. Muutos parempaan edellyttää haasteiden oivaltamista ääneen ja niiden reflektointia yhdessä.

Näen oman ammatillisen työminäni saaneen kasvua tämän opinnäytetyöprosessin aikana. Lapsikeskeisyys on erittäin olennainen osa lastensuojelutyötä, ja siksi tämän opinnäytetyön aihe oli minulle paras mahdollinen. Olen kasvattanut paljon ymmärrystä oman asenteen merkityksestä työn laatuun, ja siksi ajattelen saaneeni hyvät työvälineet oman työurani alkuun.

LÄHTEET

Aaltio, E. & Isokuorti, N. (2019). Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-419-6>

Dahlström, I. & Heinonen, M. (2017). Kuulluksi tulemisesta vallan ja vastuun jakamiseen. Kuudesluokkalaisten koettu osallisuus luokassa oppilaiden ja opettajien silmin. [pro gradu –työ, Turun yliopisto]. Opettajankoulutuslaitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201707217747>

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.

Euroopan komissio. (2021). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Lasten oikeuksia koskeva EU:n strategia. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plm-rep/COMMITTEES/JURI/DV/2021/04-13/COM_COM20210142_FI.pdf

Fagerström, K. (2016). Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 42/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>

Forsberg, H. (2000). Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liitto.

Franska, J., Rippstein, K. & Ylikojola, L. (2021). Huomaa minut! Teoksessa Paasivirta, A. & Väistö, M. (toim.) Pienten lasten turvallinen osallisuus. (s. 15-17). Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkojulkaisu 6/2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/lskl-Pienten-lasten-turvallinen-osallisuus.pdf>

Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.). (2016). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. (2013). Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. (s. 149-164). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.). (2018). Lasten haastattelu lastensuojelussa. PS-kustannus.

Kalliomeri, R. & Tulensalo, H. (2021). Lapsilta opittua: kokemuksia turvallisesta osallisuudesta. Teoksessa Paasivirta, A. & Väistö, M. (toim.) Pienten lasten turvallinen osallisuus. (s. 8-10). Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkojulkaisu 6/2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/lskl-Pienten-lasten-turvallinen-osallisuus.pdf>

Korppi, M. & Latvala, J. (2010). Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. [pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto]. Kasvatustieteiden laitos. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/25307>

Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. (2017). Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 7/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015. Haettu 02.08.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>

Lapsiasiavaltuutettu. YK:n lapsen oikeuksien komitea. Haettu 15.7. osoitteesta <https://lapsiasia.fi/lapsen-oikeuksien-komitea>

Lastensuojelulaki 417/2007. Haettu 13.7.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun Keskusliitto. (2017). Lapsella on oikeus tulla kuulluksi. Kyselyraportti lapsen oikeuksista, toimintaympäristöstä ja osallisuudesta 2017. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten-LOS-kysely-2017-raportti.pdf>

Lastensuojelun Keskusliitto. (2021). Ei enää hiljaisuutta! Kaltoinkohdeltujen ja väkivaltaa kokeneiden lasten ääni on kuultava. Haettu 14.7.2021 osoitteesta <https://www.lskl.fi/uutiset/ei-ena-hiljaisuutta-kaltoinkohdeltujen-ja-vakivaltaa-kokeneiden-lasten-aani-on-kuultava/>

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. (2015). Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra.

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R-M. (2015). Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra.

Muukkonen, T. (2013). Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. (s. 165-175). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Nivala, E. (2016). Lasten osallisuus, perhe ja vertaissuhteet. Teoksessa Tuukkanen, T. (toim.). Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana. (s. 58-65). Lapsiasiavaltuutettu. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288489/LA_lapsibarometri_2016.pdf/e04aee60-35f5-3139-8ecb-0896ddb98a1a/LA_lapsibarometri_2016.pdf?t=1479218385000

Oranen, M. (2008). Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Paaso, S-A. & Huusko, R. (2021). Kun on turvassa, tulee kuulluksi ja kohdatuksi. Teoksessa Paasivirta, A. & Väistö, M. (toim.) Pienten lasten turvallinen osallisuus. (s. 29-31). Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkojulkaisu 6/2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/lskl-Pienten-lasten-turvallinen-osallisuus.pdf>

Pajulammi, H. (2015). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Alma Talent.

Perustuslaki 731/1999. Haettu 4.8.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pollari, K. & Toivonen, V. (toim.). (2016). Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Lastensuojelun keskusliitto.

Reinikainen, S. (2013). Kielen katse ja puheen paino. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. (s. 133-143). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Stenvall, E. (2020). ”Kun on rakas” – lasten näkökulmien tunnistaminen myönteisesti. Teoksessa Tuukkanen, T. (toim.). Lapsibarometri 2020. ”Unta, ruokaa, leikkejä, rakkautta ja karamelliä, juomaa! – Hyvä elämä 6-vuotiaiden kokemana. (s. 111-117). Lapsiasiavaltuutettu. <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/39303646/Lapsibarometri+2020.pdf>

Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.). (2010). Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen mielipiteen selvittäminen. Haettu 26.9.2021 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-valmistelu-ja-paatoksenteke/lapsen-mielipiteen-selvittaminen>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2020). Systemisen lastensuojelun levittäminen ja juurruttaminen (SyTy!). Haettu 2.7.2021 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty->

Tuisku-Lehto, S. (2021). Hei, leiki mun kanssa? Teoksessa Paasivirta, A. & Väistö, M. (toim.) Pienten lasten turvallinen osallisuus. (s. 19-21). Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkojulkaisu 6/2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/lskl-Pienten-lasten-turvallinen-osallisuus.pdf>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Unicef. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Haettu 29.8.2021 osoitteesta <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Valtioneuvosto. (2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. (2010). ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Soccan julkaisusarjan Työpapereita 2010:3. http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf

YK:n lapsen oikeuksien komitea. (2009). Yleiskommentti nro 12 (2009). Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Lapsiasiavaltuutettu. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf/9daac47a-f69f-3258-be52-0d0e34380e69/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf?t=1465380818000

YK:n lapsen oikeuksien komitea. (2013). Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta). Lapsiasiavaltuutettu. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf?t=1465381208000

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Haettu 7.7.2021 osoitteesta <https://lapsiasia.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. Haettu 21.7.2021